

TREBALL DE FINAL DE MÀSTER

Professor tutor: NARCÍS IGLÉSIAS FRANCH

Màster de Recerca en Humanitats

Universitat de Girona

Curs 2021-2022

**El projecte lingüístic de Frederic Pujulà a la revista
Joventut (1900-1906)**

CATERINA MARTÍ BONAL

Foto: "La plana major de l'esperantisme". *L'Esquella de la Torratxa* (10 set. 1909), p.592.

*Oh, el Banquet esperantista en Dijous Sant!
Pecat, pecat! La torre de Babel s'enrunarà altra volta!
¿Pot enrunarse més de lo que ho està?
-jo'm pregunto.*

Frederic Pujulà, *Des de París, Joventut*, núm. 317.

Índex

Agraïments	4
Introducció	5
Metodologia	6
<i>Estudis com a model de referència</i>	8
Marc teòric. Estat de la qüestió	10
<i>Línies d'investigació</i>	10
<i>Buits temàtics</i>	19
Context històric, social i lingüístic a Catalunya (1900-1906)	20
<i>La base ideològica: Pi i Margall, Valentí Almirall i la Unió Catalanista</i>	21
<i>La qüestió lingüística</i>	23
Les llengües artificials	27
<i>Dels orígens de la diversitat lingüística als llenguatges artificials</i>	27
<i>Leau i Couturat, impulsors de l'oficialitat de la llengua internacional</i>	31
Vida i obra de Frederic Pujulà i Vallès, esperantista	33
Els articles a la revista <i>Joventut</i> (1900-1906)	36
<i>Ideologia</i>	37
<i>Política</i>	38
<i>Esperanto</i>	41
Projecte lingüístic: projecte polític i social. Conclusions	51
<i>Pujulà i «Joventut»: el projecte lingüístic</i>	53
<i>El pensament lingüístic de Frederic Pujulà</i>	55
Bibliografia	59
Annexos	64

Agraïments

Moltes gràcies,

Al meu tutor de tesi i director de pràctiques el Dr. Narcís Iglésias Franch, per encoratjar-me i animar-me en tot moment, per fer-me de guia i oferir-me la seva inestimable saviesa i experiència.

A la Dra. Lara Vilà, al Dr. Albert Rossich i al Dr. Pep Valsalobre, per la seva disponibilitat i la generositat de compartir les seves experiències de recerca.

A la meva mare, Carme Bonal Bastons, pel seu suport, per creure en mi i animar-me a seguir.

A l'amiga Marta, per sempre ser-hi.

A en Jordi Daban, que m'ha ensenyat on són les forces i els límits.

A Delfi Dalmau, Jordi Solé i Camardons, Francesc Montero i Montse Pujulà, per la imprescindible ajuda que m'ha permès anar més enllà.

A en Joan Soler, la meva germana Marina, la Rita i la Madame Páez, per posar el granet de sorra necessari en el moment necessari.

Introducció

El present treball de recerca es fonamenta sobre la pregunta de quin fou el projecte lingüístic del reconegut esperantista Frederic Pujulà i Vallès, la trajectòria global del qual ha estat fins ara estudiada parcialment i superficial, de manera que els estudis que se n'han fet es focalitzen en algun aspecte concret de l'autor empordanès, mostrant una visió separada i inconnexa. En aquest context, la meua recerca vol aprofundir en una etapa decisiva de la vida de Frederic Pujulà, que l'acabà impulsant definitivament com a figura pública de l'escena cultural catalana i internacional, com fou l'època en què formà part del cos de redactors de la revista modernista *Juventut*¹. S'ha tingut en compte el context on es movia i la posterior evolució de Pujulà com a referent cultural de l'època, observant quines foren les motivacions ideològiques subjacents en les fluctuacions vitals que experimentà i que quedaren reflectides en una obra definitivament escapçada per la convulsa realitat social i política de l'Europa de la primera meitat del segle xx.

La temàtica escollida per a la recerca s'engloba dins la Història de la Llengua catalana i es centra en un període d'importància cabdal en el camp lingüístic, amb el reconeixement de la llengua catalana a nivell local i internacional, la configuració d'un estàndard de consens enmig d'enormes dificultats i els primers passos cap a la implantació d'una norma ortogràfica que resultà exitosa al llarg dels anys. Amb aquesta investigació s'intentarà aprofundir en un aspecte encara poc explorat i que en canvi, fou de gran rellevància a principis del segle xx, com és la relació entre el projecte lingüístic catalanista i l'auge de la llengua internacional esperanto a Catalunya², una relació que pot ajudar a entendre més àmpliament la realitat social, cultural i política catalana de la primera dècada del segle xx, així com aportar informacions des d'un prisma diferent al de l'oficialitat política relacionada principalment amb les accions dutes a terme per La Lliga Catalanista en la defensa de la llengua catalana i la seva promoció des dels estaments oficials lligats a aquest grup polític.

L'objectiu principal és analitzar i valorar el pensament lingüístic de Frederic Pujulà i quin fou el seu projecte lingüístic en l'època de màxima activitat de difusió de l'esperanto, que coincidí amb l'auge del catalanisme, mitjançant l'estudi i l'anàlisi de l'obra periodística de l'escriptor a la revista *Juventut*. Així doncs, caldrà posar el focus en les idees que Pujulà expressà sobre les

---

¹ *Juventut: periòdic catalanista, art, ciència, literatura*. Barcelona: s.n., 1900- 1906.

² A partir de 1905 i fins al final de la Guerra Civil Espanyola. Referència: Poblet, F; Alòs, H. (2010). *Història de l'esperanto als Països Catalans*. Barcelona: Esperanto Cat.

llengües, principalment l'esperanto, el català i les llengües internacionals, per a veure en quina mesura compartia el pensament lingüístic dels seus contemporanis modernistes, l'interès per la recuperació de les llengües regionals contra l'imperialisme lingüístic i de quina manera aquest interès es relacionà amb les llengües internacionals. Concretament, el present treball és l'intent d'esbrinar quin paper tenia el català i l'esperanto dins el projecte lingüístic de l'activista Frederic Pujulà.

Metodologia

El treball s'ha desenvolupat a través de la recerca bibliogràfica, començant per un estudi del context i seguint amb la lectura i l'anàlisi dels articles de premsa de Frederic Pujulà a la revista *Joventut*, la lectura i l'anàlisi d'articles de premsa, diaris i revistes diverses de l'època sobre Pujulà, el buidatge d'obra manuscrita del Fons Pujulà a la Biblioteca de Catalunya i l'entrevista a familiars i/o persones relacionades o coneixedores de la seva obra.

Amb aquesta metodologia es vol conèixer i contrastar les opinions i/o valoracions dels diferents actors involucrats en el tema del treball a través de les seves pròpies paraules, i poder-les contrastar amb conclusions extretes per fonts autoritzades en prèvies investigacions.

El pla de recerca presentat a l'inici del projecte a l'assignatura del Màster Taller de Recerca, detalla el pla de treball ideat per al desenvolupament de la investigació en els terminis establerts.³ Més enllà d'aquest esquema, he pogut ampliar les actuacions amb l'objectiu d'aprofundir en la matèria consultada, dividint-la en sis blocs:

1. El context històric, social, cultural, polític i lingüístic.
2. Les llengües artificials, internacionals i el conflicte lingüístic a Catalunya.
3. L'esperanto a Catalunya i al món
4. Vida i obra de Frederic Pujulà. Consulta del Fons Pujulà a la Biblioteca de Catalunya.
5. La revista *Joventut*. Buidatge d'articles i recepció a la premsa del V Congrés Internacional d'Esperanto de 1909 a Barcelona.
6. Entrevistes personals.

Comparant aquest ordre de passos amb l'establert inicialment al Pla de treball, s'observa que l'ordre ha quedat pràcticament intacte a excepció del primer punt, que inicialment era la

---

³ A l'annex 1. Pla de Treball 2021-2022

lectura de la bibliografia sobre vida i obra de Pujulà i que finalment ha sigut l'estudi del context.

El Fons Pujulà de la Biblioteca de Catalunya⁴ (punt 4.), depositat l'any 2003 pel seu fill Frederic Pujolà i Mas i ampliat el 2017, consta actualment de material manuscrit inèdit de l'última etapa de l'autor, material fotogràfic i retalls de premsa i material gràfic com làmines de dibuixos de diferents èpoques, entre elles les que va fer mentre era a la presó model del 1939 al 1942, esperant al corredor de la mort fins que li va ser commutada la pena per cadena perpètua.

En el context de la meva recerca, tot aquest material del Fons pot ajudar a crear una idea del context vital de Pujulà, però en cap cas s'hi contenen documents de l'època en la qual es centra aquest treball (1900-1906) o escrits on es faci referència a comentaris, opinions o pensaments sobre la llengua. El més proper al tema lingüístic són una sèrie d'aforismes i jocs semàntics de caràcter principalment escatològic, escrits en llapis a mode de notes. Quant al material epistolar, d'enorme interès per a la recerca, tenia l'esperança de trobar-hi les cartes que s'escrigué amb el també esperantista Delfi Dalmau i amb qui a través del monogràfic de Solé i Camardons sobre aquest autor vaig tenir-ne notícia de l'existència, en la qual els dos esperantistes tractaven temes lingüístics⁵. Segons Solé i Camardons, ell va poder consultar aquestes cartes de mà de la família de Delfi Dalmau, comunicacions escrites que al seu torn van ser entregades a Pujolà i Mas amb la intenció de publicar-les, motiu pel qual no van ser incloses al fons de la Biblioteca de Catalunya.

Referent al punt 5., m'interessava indagar en la rebuda a la premsa del V Congrés Internacional d'Esperanto a Barcelona el 1909, celebrat posteriorment al període de la revista *Juventut*, per veure el lligam existent entre el moviment catalanista i l'esperantisme, la reacció social davant d'aquell esdeveniment i la seva transcendència.

Val a dir que les entrevistes personals del punt 6., han sigut més aviat consultes puntuals via correu electrònic sobre qüestions concretes (veg. Annex 2. Correus) i converses informals, exposant dubtes sorgits al llarg de la recerca amb l'objectiu d'esclarir aspectes concrets sobre la trajectòria vital de Frederic Pujulà. Era un objectiu principal entrevistar el seu fill, Frederic Pujolà i Mas⁶, que actualment viu a Premià de Mar, qüestió que finalment no s'ha pogut dur a terme per qüestió d'edat de l'entrevistat, que és gran i està delicat de salut. Malgrat que

---

⁴ <https://www.bnc.cat/Fons-i-col-leccions/Cerca-Fons-i-col-leccions/Pujula-i-Valles-Frederic>

⁵ Solé i Camardons, J. *Poliglòtisme i raó: el discurs ecoidiomàtic de Delfi Dalmau*. Barcelona: Pagès Editors, 1998.

⁶ La diferent grafia del cognom entre pare i fill es deu, segons aquest, a qüestions burocràtiques.

darrerament he provat diverses vegades de posar-m'hi en contacte, no he rebut resposta ni per missatge de text ni per correu electrònic. Sí que vaig poder comunicar-me amb la seva neboda, que actualment és qui fa de contacte per a qüestions relacionades amb el seu tiet-avi Pujulà i Vallès (veg. Annex 2. Correus).

Una d'aquestes converses va ser amb el Dr. Francesc Montero i Aulet, autor de diversos estudis sobre la corresponsalia de Frederic Pujulà al front durant la Primera Guerra Mundial, a través de la qual vaig obtenir una visió global del personatge de Pujulà al llarg de la seva vida i alhora em va facilitar el contacte de Montse Pujulà, neboda de Pujolà i Mas.

El procés de recerca s'inicia, doncs, amb l'estudi bibliogràfic del context que mena a les conclusions, basant-me en les pautes marcades per la bibliografia de referència comentada a l'apartat del marc teòric i les informacions rebudes a través de les entrevistes a experts. Aquesta metodologia, aplicada degudament, ha de permetre contrastar totes les dades obtingudes per les diferents vies descrites, de manera que es facin evidents la validació i/o refutació de les hipòtesis proposades inicialment al pla de treball.

Estudis com a model de referència

De les fonts bibliogràfiques que tracten les línies de recerca relacionades amb el treball, cal destacar-ne dues que prenc com a models metodològics: d'una banda, el llibre *Políglotisme i raó: el discurs ecoidiomàtic de Delfí Dalmau* de Solé i Camardons (1998) com a bibliografia de referència i de l'altra, la tesi d'Imma Farré (2006) «*Joventut*» (1900-1906) i *el darrer modernisme*.⁷

Al Pla de Treball presentat a l'inici del projecte ja establí el llibre de Solé i Camardons sobre el projecte lingüístic del periodista figuerenc Delfí Dalmau com a guia i referència metodològica, a partir de la qual analitzar el pensament lingüístic de Frederic Pujulà a través dels seus articles de *Joventut*.

Políglotisme i raó: el discurs ecoidiomàtic de Delfí Dalmau recupera les idees plasmades en el textos de Dalmau al llarg de tota una vida per a traçar-ne la línia de pensament lingüístic que dona sentit i rellevància a un llegat inèdit i dispers fins al moment de la publicació, establint la biografia lingüística del lingüista figuerenc a través dels seus testimonis escrits.

---

⁷ Farré Vilalta, I. (2016). «*Joventut*» (1900-1906) i el darrer modernisme. [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. Tesis Doctorals en Xarxa (TDX). <https://www.tdx.cat/handle/10803/392733#page=1>

Dalmau i Pujulà comparteixen certs aspectes que els uneixen malgrat la diferència d'edat (es duïen catorze anys): ambdós són empordanesos i es traslladen de joves a Barcelona, són esperantistes, catalanistes, represaliats pel franquisme i durant molts anys comparteixen una amistat que es tradueix en una abundant correspondència i l'ajuda, suport i reconeixement de Dalmau a Pujulà quan el règim franquista li prohibeix de publicar i exercir de periodista.

Prenent, doncs, com a guia la metodologia d'anàlisi emprada per Solé i Camardons, cal destacar certs procediments que han de ser útils al meu estudi, com és l'enumeració dels camps que tracta Dalmau i l'anàlisi crítica en termes de la sociolingüística, l'exposició de resums de pensament de l'autor estudiat en cada camp, amb cites directes de la seva obra, l'enumeració de conceptes i categories que l'autor utilitza per a parlar de sociolingüística, o la citació de moments de canvi significatius dins l'obra (per exemple, abans i després de la Primera guerra mundial, o abans o després d'una publicació,...). El darrer aspecte a destacar del model metodològic és l'exhaustiu llistat final d'obres del figuerenc amb llibres en esperanto, opuscles, manuals, articles i discs.

La segona referència bibliogràfica que prenc com a model és la tesi de Farré (2016), valorant-ne l'agilitat de discurs i la rigorositat amb la qual contrasta i analitza cadascun dels elements relacionats amb l'objectiu d'investigació de la tesi, rebatent i confirmant la bibliografia consultada i acudint a les fonts originals per a esclarir els dubtes que es van presentant davant de buits temàtics o contradiccions en la bibliografia. La tesi de Farré explica les característiques i l'evolució de la revista *Joventut*. Concretament al capítol dedicat a l'esperanto, en la seva exhaustiva tasca d'anàlisi, encara i contrasta les diferents fonts a disposició per a desmentir o corroborar dades i informacions diverses, amb la voluntat de "definir clarament quines aportacions concretes ofereix aquesta plataforma cultural en la conjuntura de la segona etapa del modernisme, i bandejar definitivament aquells materials divulgatius i erudits que fins al moment n'han ofert una lectura parcial o esbiaixada" (p.1253).

A diferència del meu objectiu de recerca, Farré analitza els articles de la revista en el context de la voluntat d'influència cultural i de línia editorial de *Joventut*, i no des de la perspectiva de projecte lingüístic de la revista. Farré, malgrat centrar-se bona part del capítol X en documentar l'activitat esperantista de la revista *Joventut*, duta a terme gairebé exclusivament per Frederic Pujulà, posa el focus del seu estudi en el subjecte *Joventut* i no en el pensament o idea lingüística de Pujulà, tal i com busca el present treball.

Marc teòric. Estat de la qüestió

Línies d'investigació

CATALANISME I ESPERANTISME

D'ençà de la recuperació de la llengua catalana com a llengua de cultura, engegada al període de la Renaixença, el català fou objecte de reiterats atacs per part del govern de l'Estat espanyol. Aquests atacs són als orígens de l'organització política del catalanisme, que pren la llengua com a element central de la identitat nacional⁸. Cal remuntar-nos, doncs, a la Renaixença per a entendre les reivindicacions lingüístiques de diverses generacions al llarg dels segles dinou i vint.

Per Balcells (2006)⁹, el fracàs del federalisme republicà (que culminà en la Restauració borbònica) porta a l'organització, primer social i teòrica i després política, del catalanisme, moviment generat per la Renaixença a mitjans del segle XIX per influència romàntica. Amb la Renaixença sorgeix una voluntat de recuperació de la llengua catalana, vertebrada mitjançant publicacions de premsa que ajuden a forjar la identitat cultural, històrica i tradicional catalana. Així, la llengua catalana queda lligada a una identitat diferenciada de la resta d'Espanya que més tard, influïda pel decisiu desastre colonial del 98, esdevé consciència nacional.

Joan Lluís Marfany al seu llibre *La cultura del catalanisme* (1995) posa el focus no tant en la gestació com a moviment, sinó en la seva constitució com a corrent hegemònic dins la societat i la política catalanes de finals del dinou i principis del vint, afirmant que

De cop i volta, el catalanisme va començar a créixer molt i a un ritme acceleradíssim i aquesta sobtada expansió va tenir com a concomitant l'assumpció generalitzada de la ideologia nacionalista. A partir del 1898, en altres mots, el catalanisme va esdevenir, pel seu volum i la seva presència, un dels protagonistes de la història de Catalunya, i va fer-ho sota la forma d'un típic nacionalisme modern (p.28).

L'autor situa el sorgiment del nacionalisme català entre 1880 i 1906, a partir de la burgesia i les classes mitjanes majoritàriament, però amb voluntat de convertir-se en un moviment transversal amb la posterior entrada de les esquerres; en les seves paraules, "els catalanistes, incloent-hi els de la Lliga, repeteixen constantment que dins el catalanisme hi cap tothom,

---

⁸ Segons Ferrer i Gironès, F. (1986). *La persecució política de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62; Ferrando, A., i Nicolás, F. (2011). *Història de la Llengua Catalana*. Barcelona: Àgora; Grau, J. (2006). *La Lliga Regionalista i la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'abadia de Montserrat o Marfany, J.L. (1995). *La cultura del catalanisme*. Barcelona: Editorial Empúries, principalment.

⁹ Balcells, A., et alii. (2006). *Història de Catalunya*. Madrid: La Esfera de los Libros.

siguin quines siguin les seves idees, que el moviment catalanista és un, i que les discrepàncies ideològiques entre els seus membres són irrelevants” (p.129).

La ideologia catalanista, segons Marfany (1995), es basa en el progrés, la renovació i la recreació d'una nacionalitat catalana diferenciada de l'espanyola, sentida com a retrògrada i invasiva. Es van reinventar tradicions com el cant coral, l'excursionisme, les sardanes, l'himne nacional, la història, les llegendes, ... A més, va continuar amb l'impuls iniciat pels renaixentistes de renovació, fixació i normativització de la llengua catalana, element sentit com a ànima del poble.

Aquest punt és rellevant per al present treball en quant a la possible inclusió de diferents corrents i idees en la ideologia catalanista, i en quina mesura aquestes diferents visions es relacionaven, com fou la integració del projecte catalanista amb l'esperantista o viceversa. L'autor descriu al seu llibre les activitats i interessos dels catalanistes d'aquells primers gairebé trenta anys d'existència del moviment i fa referència a la relació del catalanisme amb l'esperantisme, afirmant que alguns catalanistes comparteixen l'ideari esperantista, mentre d'altres veuen la llengua esperanto com a una amenaça a l'impuls de reconstrucció de la llengua catalana, element essencial del projecte nacional catalanista, afirmant que “la dèria [d'alguns per la llengua catalana] els duia a combatre una manifestació cultural coetània [...] que atreïa molt els catalanistes, la de l'esperanto, perquè, és clar, “lo seu triomf seria la ruïna de l'importantíssima ciència filològica” (p.350).

A més, fa esment del lideratge de Frederic Pujulà al capdavant de les accions lligades entre catalanisme i esperantisme des de la revista *Joventut*:

Aquesta mentalitat il·lustrada, laica, racionalista i benefactora té una altra manifestació típica en l'entusiasme amb el qual es propaga entre els catalanistes l'esperanto. És clar que el principal vehicle i el principal promotor d'aquesta propagació, la revista *Joventut* i el seu redactor Frederic Pujulà i Vallès, pertanyen a un sector potser més petitburgès i certament més esquerrà [...] del catalanisme i és probable que sigui en aquest mateix sector -dintre i fora del catalanisme- que es reclutin la majoria d'esperantistes catalans (p.143).

Per a Marfany, la propagació de l'esperanto entre el catalanisme constitueix, doncs, un fenomen limitat per l'origen social del seus partidaris, coincident amb la major part de l'entorn de *Joventut* enfocat en la difusió d'un catalanisme federalista d'esquerres que, certament, no constituïa un corrent principal del moviment sinó minoritari.

L'adhesió a l'esperantisme per una part important de la societat catalana és una prova de l'interès pel tema de la llengua, que fou ben viu a l'època tal i com mostren autors com Grau (2006)¹⁰, Ferrer i Gironès (1986)¹¹ i Ferrando i Nicolás (2011)¹², i que generà diverses polèmiques lingüístiques rellevants que il·lustren l'enorme importància de la llengua com a element identitari, usat, d'altra banda, per l'Estat espanyol amb fins imperialistes i colonials. Grau al seu llibre *La Lliga Regionalista i la llengua catalana*, comença descrivint l'agrupació de la Lliga, els seus interessos i quin paper té en la lluita per a la defensa de la llengua catalana, tant a nivell social com polític. La Lliga és el partit polític que porta el catalanisme al Congrés espanyol i que capgira el tauler polític estatal i regional. Segons Grau,

La Lliga Regionalista fou -juntament amb el republicanisme lerrouxista- la força política hegemònica a Catalunya durant el primer quart del segle xx. [...] Entre els trets principals de la política de la Lliga, al costat d'elements com l'autonomisme, el proteccionisme econòmic, la conservació del dret català o la internació en el govern de l'Estat, hi figurà també, en un lloc destacat, la defensa de la llengua catalana: el reconeixement del català com a llengua de cultura, l'expansió del seu ús públic i la reivindicació dels seus drets com a llengua oficial (p.5).

Al llarg del seu llibre assistim a la descripció i l'anàlisi de tots els actes de persecució i atacs dels quals és objecte la llengua catalana entre els anys 1899 i 1907 des del Govern central espanyol, i la defensa que en fa la Lliga com a partit polític possibilista, autonomista i conservador. En aquest trajecte s'analitzen les polèmiques lingüístiques¹³ derivades de múltiples prohibicions engegades des del govern espanyol en contra del català i les consegüents reivindicacions catalanistes: algunes batalles guanyades i d'altres perdudes entorn de la llengua catalana.

Grau (2006), com els autors visitats anteriorment, es remunta a la Renaixença per a explicar el naixement de la Lliga i assenyala la Restauració de 1874 com a desencadenant de la politització del catalanisme (moviment reactiu i defensiu) i la seva vertebració a través de la figura de Valentí Almirall. Marca l'any 1880 com el començament de l'etapa associativa i l'avenç cap a la integració interclassista que caracteritza el moviment i afirma que les accions repressives contra la llengua catalana, per part de l'Estat espanyol, foren contrarestades per

¹⁰ Grau, J. (2006). *La Lliga Regionalista i la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'abadia de Montserrat.

¹¹ Ferrer i Gironès, F. (1986). *La persecució política de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62.

¹² Ferrando, A., i Nicolás, F. (2011). *Història de la Llengua Catalana*. Barcelona: Àgora.

¹³ 1857: Llei d'Instrucció Pública (Llei Moyano); 1880: Llei d'Enjudiciament Civil; 1885: Memorial de Greuges del Centre Català al rei; 1888: Discurs reivindicatiu de la llengua catalana a la reina als Jocs Florals de Barcelona; 1892: Bases de Manresa de la Unió Catalanista; 1896: Prohibició de comunicacions telefòniques i telegràfiques en català i basc; 1900: Pastoral Morgades a favor de la predicació en català; 1902: Decret de Romanones (obligació als mestres d'escola pública d'impartir doctrina cristiana en castellà).

les accions dels intel·lectuals i polítics de la Renaixença. En conseqüència, arribaren més prohibicions per part del govern central i més persecució del català.

D'aquest període és la Llei d'Enjudiciament Civil, tret de sortida, segons Ferrer i Gironès (1986), d'una estratègia defensiva per part del catalanisme associatiu, amb accions com la redacció de les Bases de Manresa l'any 1892 d'Unió Catalanista, "entitat política que agrupava diverses associacions, societats i corporacions, elabora a Manresa les "Bases per a la Constitució Regional Catalana", projecte d'autonomia més conegut per les Bases de Manresa, el qual a la seva base 3 estableix el que segueix: "La Llengua Catalana serà l'única que, amb caràcter oficial, podrà usar-se a Catalunya, i en les relacions d'aquesta regió ab lo Poder Central". Les Bases de Manresa varen representar un gran pas dins el moviment catalanista: hom va donar unitat d'acció i un programa polític a la ideologia nacionalista que s'anava estructurant" (p.78).

És evident, doncs, una problemàtica referent a les llengües que existia de manera molt destacada en la societat de l'època, i l'estira i arronsa instal·lat en les relacions entre el govern espanyol i els representants catalans. Ferrer i Gironès (1986) afirma que

El projecte (de les Bases de Manresa) va causar impressió a Madrid: en els debats polítics tant del Congrés com del Senat els parlamentaris, quan feien referència a Catalunya i al "regionalisme", sempre l'esmentaven, però com si fos una malvestat que trencava la unitat de l'Estat i que atemptava contra la sobirania (p.78).

Ferrando i Nicolás (2011) recullen també aquesta polèmica lingüística però des d'una perspectiva més sociolingüística i no tant política com la trobem a Grau (2006) i Ferrer i Gironès (1996), fent referència als canvis lingüístics en la societat catalana que experimenta el pas del monolingüisme a la diglòssia, i afirmen que "en la segona meitat del XIX s'inicia un procés de substitució lingüística vertical en les ciutats principals, quan alguns sectors de la burgesia mitjana es proposen adoptar el castellà o, segons el cas, el francès, com a marca de distinció social. [...] Per això es podria parlar de l'inici del pas d'una societat monolingüe a una de diglòssica" (p.304). Ferrando i Nicolás es fixen en la manera com aquests canvis són percebuts per la major part d'una societat catalana que engega, en conseqüència, un debat sobre la normativització de la llengua i l'organització del catalanisme.

En conclusió, la bibliografia analitzada referent al context polític i lingüístic mostra com la utilització del valor simbòlic de la llengua per part del catalanisme, elevada a singularitat de la identitat catalana, és un factor important per a entendre l'actualitat a l'època de la polèmica

entorn del català i el grau d'importància que es dona a les llengües autòctones en un moment al qual, tot i semblar paradoxal, s'experimenta un extraordinari auge de la idea de necessitat d'un idioma neutral per a les relacions internacionals (idea, d'altra banda, molt lligada als postulats modernistes de l'època). La identificació entre llengua i identitat nacional és, doncs, un factor essencial per a entendre els motius i les raons de Frederic Pujulà a l'hora d'impulsar l'esperanto com a arma de defensa de la llengua catalana.

MODERNISME

El lligam entre esperantisme i catalanisme s'explica des del context d'un moviment d'acord amb el modernisme i les corrents europees del moment. Per a Riquer (1995) "l'acció fonamental del modernisme va ser l'enorme eixamplament d'horitzons que va proporcionar a una cultura en molt poc temps. La conseqüència va ser que, en pocs anys, es van conèixer al país i hi van influir moviments estètics com el parnassianisme, el pre-rafaelisme i el simbolisme, i escriptors com Ibsen, Maeterlink, Tolstoi, D'Annunzio, Carducci o Nietzsche. Uns conflictes bàsics, d'arrel romàntica, la inadaptació de l'artista en la societat i l'oposició entre individu i multitud [...], com a reflex d'un individualisme essencial" (p.294). L'autor mostra així l'expansió cultural que es dona a Catalunya amb el modernisme, a diferència de les altres regions d'Espanya; una Catalunya industrial que busca els seus referents culturals principalment a França i Anglaterra.

Riquer (1986) relaciona aquest desenvolupament cultural modernista a Catalunya amb unes condicions de canvis socials importants, com són les migracions camp-ciutat, l'entrada del castellà a l'ensenyança pública o el desastre del 98, a l'origen de l'assemblatge del catalanisme amb el modernisme. Parla de la industrialització que portà grans canvis socials i culturals transformant la menestralia en dues noves classes socials, la burgesa i l'obraera, dels moviments migratoris cap a concentracions urbanes, que al seu torn varen propulsar l'accés de les masses populars a la vida pública, d'una major capacitat adquisitiva de les persones i de la seva progressiva alfabetització en la llengua oficial castellana, de la revolució de les arts gràfiques i de l'augment de publicacions tant de premsa com de llibres.

Aquesta sèrie de confluències i de canvis que en molt poc temps transformen la fesomia de la Catalunya tradicional comporten una consciència cultural deslligada del passat i fortament arrelada a la cerca de l'individualisme i el progrés, encarnat en les nacions desenvolupades i industrialitzades d'Europa. L'actitud del modernista és, abans de res, de rebuig d'allò antic i tradicional i d'acceptació d'allò nou pel sol fet de ser "modern". Segons Riquer (1986):

L'actitud [...] és el modernisme: la voluntat de posar el grup propi al nivell d'una modernitat absoluta definida pels corresponents grups de fora i [...] l'acceptació indiscriminada de tot allò que sigui modern pel fet mateix de ser-ho (p.75).

En aquest procés modernitzador, és essencial l'alfabetització de la població que provoca al seu torn importants canvis en el mercat literari, principalment en la premsa, que assoleix una notable i creixent difusió, on cada grup diferenciat ideològicament té el seu mitjà específic de difusió, prenent com a principals òrgans d'expressió modernistes les revistes *Joventut*, *Pèl i Ploma*, el suplement d'*El Poble Català* i *La Veu de Catalunya*.

La revista veritablement capdavantera dins del modernisme català fou la pionera del moviment *L'Avenç*, i de manera destacada per la seva tasca fonamental en la divulgació de la normativització del català. Segons Riquer (1995) “el modernisme, al Principat, va aconseguir fer convergir populistes i floralescs, va impulsar d'una manera decisiva la normativització de la llengua -fou a *L'Avenç* on Pompeu Fabra, amb Joaquim Casas-Carbó, va desenvolupar el seu programa reformador” (p.293).

L'ESPERANTO

Veiem, doncs, com un instrument de divulgació del modernisme catalanista tan rellevant com la revista *Joventut* desenvolupà una important tasca de difusió de la llengua esperanto. Per a entendre les raons d'aquest fet en tota la seva dimensió cal explicar què és l'esperanto i qui eren els esperantistes de finals del segle XIX i principis del XX.

La llengua esperanto és una llengua artificial creada com a projecte de llengua internacional pel doctor polonès Llàtzer Zamenhof l'any 1887. Janton (1976) al seu llibre *El esperanto* fa una breu introducció dels antecedents de projectes de llengües construïdes i llengües internacionals auxiliars, on l'autor destaca la influència de Descartes i Comenius en el plantejament de la necessitat d'una llengua universal. Entre els molts projectes que s'han donat al llarg de la història, el més rellevant abans de l'aparició de l'esperanto és el volapük, també del segle XIX que, malgrat el considerable èxit d'acceptació que tingué a nivell mundial, seguia presentant molta artificiositat, arbitriietat i les irregularitats de les llengües naturals.

Cal destacar que l'esperanto no és només un sistema de signes lingüístics amb plena funcionalitat comunicativa, sinó que allò que la fa especialment eficaç és la seva anomenada “idea interna” (*interna ideo*), amb la qual Zamenhof dota d'ànima la seva llengua artificial. En paraules de Janton, “desde el origen Zamenhof pretende suscitar un ideal elevado alrededor de su lengua,

debiendo esta servir para “desvelar la buena voluntad de la humanidad”, es decir, para movilizar todas las energías en favor de un mundo mejor, a cambio del esfuerzo y del sacrificio” (p.37).

Boulton (1987) al seu llibre *Zamenhof. Autor del esperanto* desenvolupa els factors que van motivar Zamenhof en la creació d'una llengua internacional, entre ells les vivències en un entorn social d'opressió i odi entre ètnies, separades per imposicions lingüístiques que impedièn la comunicació entre iguals, qüestió a la qual Janton (1995) també fa referència a través la reproducció d'un text de Zamenhof:

Si no hubiese sido un judío del ghetto, la idea de unir a la humanidad no se me hubiese ocurrido, o bien no me hubiese obsesionado con tal obstinación durante toda mi vida. Nadie como un judío del ghetto puede experimentar tanto la necesidad de una lengua neutra y anacional (p.34).

En conseqüència, Zamenhof creia que la solució era la creació d'una llengua neutral més enllà dels nacionalismes que utilitzen les llengües amb fins egoistes, per a unir els pobles en una sola nació humana universal. Aquesta idea d'anacionalisme es porta a terme en les trobades o congressos anuals esperantistes celebrats arreu del món. Segons Zamenhof a Boulton (1987), “en el nostre congrés no hi ha nacions fortes i febles, privilegiades i no-privilegiades, ningú no s'humilia, ningú no se sent incòmode; ens sostenim sobre un fonament neutral, tots tenim drets plenament iguals” (p.100).

D'altra banda, l'anacionalisme no és incompatible amb el patriotisme, ja que segons paraules de Zamenhof “patriotisme o servei a la pàtria és per mi només el servei d'allò que és bo per a tots els habitants del mateix país, sigui quina sigui la seva procedència, llengua o religió... He d'esforçar-me perquè al meu país qualsevol poble tingui el dret de construir per als seus membres escoles i altres institucions públiques no destinades a una sola ètnia, hi regeixi una llengua humana neutral” (p.117).

Aquestes idees ens interessaven especialment en l'anàlisi del pensament lingüístic de Frederic Pujulà, des de l'òptica de la concepció esperantista del nacionalisme i del patriotisme, i que ens pot acostar a un nova visió sobre quin tipus de catalanisme fou partidari de l'esperantisme. En aquest punt és bàsica l'existència d'una *interna ideo* contra l'imperialisme i en favor de la llibertat basada en la igualtat, la fraternitat i la neutralitat, compartida pels esperantistes d'arreu del món des dels inicis de la divulgació de la llengua internacional, inclosos els esperantistes catalans.

L'esperantisme a Catalunya va tenir una implantació relativament tardana segons els estudis de Poblet (2004)¹⁴ i Poblet i Alòs (2010)¹⁵, datant el primer curs d'esperanto a Barcelona l'any 1902, organitzat per un grup de militars espanyols. Poblet (2004) fa un retrat del col·lectiu d'iniciadors del moviment esperantista a Catalunya al següent fragment:

L'esperanto va arribar amb un cert retard als Països Catalans. Bona part del primer col·lectiu esperantista estava format per religiosos, militars, mestres i professionals liberals, però altres nuclis s'afegiren des dels primers moments a l'esperantisme: el moviment obrer i el nacionalisme català, els uns pel seu caràcter internacionalista i els segons pel respecte a les llengües i a la llibertat dels pobles que l'ideal esperantista defensa (contraportada).

L'autor exposa al seu llibre una detallada descripció cronològica de la història dels inicis de l'esperantisme a Catalunya i situa a Frederic Pujulà com a principal promotor a través de les pàgines de *Juventut*:

L'escriptor Frederic Pujulà i Vallès és considerat el principal difusor de l'esperanto a Catalunya. Des que va prendre contacte amb la llengua auxiliar, es va impregnar dels seus valors paral·lels d'internacionalisme i fraternitat humana, seguint els sentiments d'Aribau [...]. A partir de 1905 va ser un infatigable propagador de l'esperanto, especialment en els medis nacionalistes que ell més freqüentava, i també des de la revista *Juventut*, on hi va escriure més de setanta articles. Aquell mateix any va anar a Polònia a parlar amb Zamenhof i en va tornar profundament impressionat. Va aprendre la llengua i ben aviat va esdevenir un gran coneixedor i excel·lent orador en esperanto (p.27).

Aquest és un punt sobre el qual no hi ha discrepàncies i que tots els estudis accepten amb unanimitat: el lideratge de Frederic Pujulà en la difusió de l'esperanto a Catalunya.

FREDERIC PUJULÀ

Des dels anys 90 del segle passat, diferents autors per diversos mitjans aconsegueixen una tímida recuperació de la biografia i l'obra de Frederic Pujulà, després de l'oblit patit durant l'època franquista i de passar els últims anys de la seva vida a França. És així com a poc a poc es van desvetllant les diferents facetes de l'autor empordanès: primer periodista, després dramaturg, esperantista, escriptor, corresponal de guerra, poeta,... De la bibliografia consultada podem destacar tres autors que han anat recollint els testimonis que els han precedit, aportant informacions i dades que completen algun aspecte de la vida i l'obra de Pujulà.

---

¹⁴ Poblet i Feijoo, F. (2004). *Els inicis del moviment esperantista a Catalunya*. Sabadell: Associació Catalana d'Esperanto.

¹⁵ Poblet, F; Alòs, H. (2010). *Història de l'esperanto als Països Catalans*. Barcelona: Esperanto Cat.

Gelabertó i Gelabertó (2007) a l'article "Frederic Pujulà, escriptor i polític palamosí" de la *Revista de Girona*¹⁶ fan un retrat força exhaustiu de la vida de Frederic Pujulà, passant per les seves tendències polítiques, les obres dramàtiques que publicà, la novel·la *Homes artificials* de 1912, la dedicació a l'esperantisme, la participació al front de la Primera guerra mundial, l'etapa a la redacció d'*El Diluvió* i finalment la dura repressió patida pel franquisme fins a la mort a França, l'any 1963. Aporten dades, però no aprofundeixen en cap dels diversos aspectes en concret. Els autors destaquen, en la línia de Poblet (2004), que Frederic Pujulà "ja des de ben jove s'interessà per l'esperanto en l'estudi del qual fou capdavanter" (p.53), sense especificar quan i com sorgí aquest interès per la llengua internacional. A part d'esperantista, també el descriuen com a modernista vitalista i activista polític, federalista i pimargallià.

Després de la mort de Pi i Margall l'any 1901, Pujulà publica una sèrie d'articles a la revista *Juventut*, més tard agrupats en un llibre, del qual Gelabertó i Gelabertó (2007) afirmen que "l'estudi *Francesc Pi i Margall i el seu medi ambient* [...] exposa la necessitat de la radical autonomia de Catalunya i de totes les nacionalitats agermanades a través de lliures federacions" (p.56), aprofundint en la ideologia d'un Pujulà entusiasta defensor del federalisme. Un altre apunt en aquest sentit és quan comparen les aspiracions frustrades del Doctor Pastetes, protagonista de la novel·la de ciència ficció publicada per Pujulà *Homes artificials*, amb els ideals (frustrats) de canviar el món del seu autor.

Al pròleg d'*En el repòs de la trinxera* publicat l'any 2006, Joaquim Martí descriu la ideologia política de Frederic Pujulà relacionant-la directament amb la seva tasca de difusor de l'esperanto. Entenem, doncs, que Pujulà va adoptar els principis de la *interna ideo* esperantista amb l'objectiu de subsumir i aplicar, a tots els efectes, el projecte de creació d'un nou ordre mundial (coincident, d'altra banda, amb l'ideari polític de Pi i Margall) a partir de la implementació d'una llengua internacional neutral i igualitària.

En referència a la biografia de Pujulà entre els anys 1900 i 1906, tots els autors coincideixen a ressaltar un episodi cabdal succeït arran dels Fets del *Cu-Cut!*. En paraules de Gelabertó i Gelabertó (2007), "el novembre de 1905, uns oficials de l'exèrcit espanyol saquejaren i incendiaren les redaccions del diari *La Veu de Catalunya* i el setmanari satíric *Cu-Cut!* per un dibuix publicat al setmanari que fou considerat ofensiu per a l'exèrcit pel fet de comentar irònicament les darreres desfetes militars del 1898. Pujulà ho denuncià des de la revista en

---

¹⁶ Gelabertó, J., Gelabertó, J.C. (2007). Frederic Pujulà i Vallès, escriptor i polític palamosí. *Revista de Girona*, 245, p. 52-57.

esperanto *Tra la Mondo* de París. Un militar esperantista espanyol, amb la cobertura de la llei de “jurisdiccions”, el va denunciar i Pujulà es va haver d'exiliar a París, on continuà la seva tasca esperantista i nacionalista, i on adoptà la nacionalitat francesa per evitar la persecució de les autoritats espanyoles” (p.53).

Farré (2016) localitza l'article en qüestió publicat a *Tra la Mondo*, signat per P.V., és a dir, únicament amb les inicials dels cognoms de l'autor i reproduceix un escrit autobiogràfic titulat *La fugida*, transcrit per Frederic Pujolà i Mas a partir dels records inèdits que el seu pare Frederic Pujulà i Vallès escriu al final de la seva vida. En aquest escrit “el delator té noms i cognoms i no s'esmenta la revista parisenca, sinó la de Budapest, *Esperanto*, i el periòdic britànic *Daily News* (p.1201). Els “noms i cognoms” es refereixen als de l'esperantista català Alfons Sabadell, contrari a un esperantisme catalanista separat de la Sociedad Española de Esperanto, societat a la qual pertanyien els militars iniciadors del moviment esperantista a Catalunya. Martí (2006) va més enllà en l'anàlisi dels fets i del context per a explicar els motius d'aquesta delació, d'enormes conseqüències per a la vida de Pujulà i per al desenvolupament de l'esperantisme català, i no descarta que la intenció de fons fos la de neutralitzar-lo per a frenar el lligam que amb ell s'establia entre l'esperantisme i el catalanisme polític, posant en perill l'hegemonia de la Sociedad Española de Esperanto a Catalunya.

Buits temàtics

Les fonts bibliogràfiques consultades per a establir el marc teòric i l'estat de la qüestió, relacionats amb el projecte lingüístic de Frederic Pujulà, s'engloben en els següents blocs temàtics:

1. Estudis sobre la vida, obra i pensament de Frederic Pujulà.
2. El context històric, polític i lingüístic a finals del segle XIX i principis del XX a Catalunya.
3. El modernisme.
4. Història de l'esperanto i l'esperantisme, a Catalunya i al món.

Amb la selecció de literatura he intentat trobar el màxim nombre de referències relacionades amb el fil conductor de la recerca, així com encarar les diferents versions i punts de vista dels autors seleccionats, amb la finalitat d'establir una base sobre la qual aportar una nova visió

que contribueixi a ampliar els coneixements en el camp de la sociolingüística i la història de la llengua catalana.

Val a dir que hi ha molta informació relacionada amb els temes 2, 3 i 4, mentre que la relacionada amb el tema 1 és escassa, i la que hi ha és força repetitiva. Això és, hi ha pocs estudis que amplïïn la versió establerta sobre la vida i l'obra de Frederic Pujulà, deixant la qüestió en un punt d'estancament, quan la realitat és que manca encara informació per a assemblejar les diferents facetes del personatge de manera que puguem obtenir una dimensió global i objectiva de la seva aportació com a escriptor i activista.

Centrant-me en aspectes concrets relacionats amb el pensament i projecte lingüístics de Frederic Pujulà entre 1900 i 1906 com a fil conductor de la recerca, la bibliografia no aclareix:

1. Quan va ser el primer contacte de Frederic Pujulà amb l'esperanto, què el motivà i com va influir en la direcció d'un nou rumb vital i ideològic de l'autor.
2. Detalls (quan, com, amb qui, per què) sobre el viatge de Frederic Pujulà a Polònia de visita al Dr. Zamenhof, i els fruits d'aquesta trobada.
3. Informació concreta sobre la importància social dels congressos internacionals d'esperanto a l'època.

I manquen:

4. Estudis aprofundits en la relació entre esperantisme i catalanisme.
5. Estudis sobre el pensament lingüístic de Frederic Pujulà.

Context històric, social i lingüístic a Catalunya (1900-1906)

Després de conèixer el marc teòric de base per a la recerca sobre el pensament lingüístic de Frederic Pujulà, passem a aprofundir en els aspectes més rellevants sobre el context on l'autor es desenvolupà, els corrents ideològics i els fets concrets que el pogueren influir en la seva determinació d'apostar per l'esperanto com a eina de transformació social a Catalunya, hipòtesi principal d'aquest estudi.

Durant el Sexenni Democràtic Valentí Almirall i Pi i Margall representaven les diferències doctrinals del federalisme: el primer buscava la reformulació de les relacions entre els diferents pobles peninsulars com a realitats orgàniques que anaven més enllà de l'individu, mentre que Pi i Margall creia en la re-fundació d'Espanya mitjançant pactes de respecte a l'autonomia individual i municipal, primer fundant la república i després federant des del centre. Encara després de la Restauració i ja entrada la dècada dels noranta del segle XIX, el debat federalista era ben viu entre el pactisme pimargallià i la centralitat de les regions històriques.

Les idees de Pi i Margall, basades en fonaments teòrics a partir de les idees de Proudhon, exerciren una forta influència en els progressistes i republicans catalanistes de tombants del segle XIX, amants de les teories i de l'abstracció idealista. En tot cas, tingueren més adeptes que les proclames d'un Almirall vist generalment com a excessiu i radical a la seva època, considerat massa catalanista pels republicans federalistes i massa republicà pels catalanistes. La marginació política del federalisme després de la Restauració tingué com a conseqüència la separació ideològica de Pi i Margall i Almirall, que organitzà l'any 1880 el I Congrés Catalanista per a impulsar el catalanisme polític en oposició al catalanisme catòlic conservador representat pel Grup de Vic (Riquer, 1995). Aquest I Congrés Catalanista donà el tret de sortida a l'organització política del catalanisme. La seva assemblea, impulsada també per Valentí Almirall, es celebrà a Barcelona amb l'objectiu de reunir i agrupar les diferents tendències polítiques dins del moviment per a crear una veu (política) pròpia per a Catalunya. Hi participaren diversos grups vertebrats al voltant de revistes de diferent índole ideològica, com els catalanistes catòlics de *La Veu de Montserrat*, els literaris de *Lo Gay Saber* o els romàntics de *La Renaixença*, contraris a aquesta participació política. Almirall, com a director del *Diari Català*, fou escollit president del Congrés i els principals acords als quals s'arribaren foren el nomenament d'una comissió en defensa del dret català, la constitució de l'Acadèmia de la Llengua Catalana (iniciativa ja proposada a finals dels anys 60 per a la normativització ortogràfica del català i constituïda el 1881 gràcies a l'impuls d'Àngel Guimerà, tot i que no resultà en una activitat efectiva i quedà suspesa fins l'any 1913) i la fundació de l'entitat catalanista Centre Català, creada per a la defensa dels interessos morals i materials de Catalunya mitjançant la unió de tots els catalans.

Més tard, el Centre Català fou una de les principals entitats que fundaren la Unió Catalanista l'any 1891, agrupació formada per sindicats i associacions catalanistes amb l'ànim de tornar

a unir el moviment i amb l'objectiu de resistir contra l'article 15 del codi civil espanyol que atemptava contra el codi civil català. La Unió Catalanista fou concebuda amb la intenció d'esdevenir un grup apolític que englobés els catalanistes més enllà de la seva ideologia, malgrat que principalment agrupava els sectors més moderats i conservadors amb el nacionalisme històric de *La Renaixença* i el polític de la Lliga de Catalunya i el Centre Escolar Catalanista. Un dels seus primers objectius fou la creació d'una futura Constitució Regional Catalana d'inspiració federalista que veié la llum l'any 1892, coneguda com a Bases de Manresa. Degut al seu rebuig del separatisme i l'acostament al regeneracionisme, fou un document molt criticat pels modernistes de *L'Avenç* i pel Centre Català de Valentí Almirall, que el consideraven antiquat i immobilitista. Seguint el model d'antigues constitucions catalanes, s'hi contemplava la separació de poders, amb el rei compartint el poder legislatiu. També demanava l'oficialitat única de la llengua catalana a Catalunya i la seva obligatorietat per a l'exercici de la funció pública.

D'altres accions de la Unió Catalanista, que restà activa fins la seva dissolució l'any 1921 per Primo de Rivera, foren diversos manifestos en solidaritat amb processos d'independència i d'alliberament nacional de països en conflicte com la República de Transvaal, Finlàndia, Irlanda i Creta. Particularment polèmic i difós fou el manifest de 1898 en contra de la guerra de Cuba que portà Espanya cap a la crisi colonial i en conseqüència, cap a un procés de revisió i crítica política i social conegut com a regeneracionisme.

Després de la pèrdua de les colònies el 1898 el catalanisme donà un tomb cap el regionalisme, com a conseqüència del nou projecte regeneracionista del govern espanyol que, encapçalat pel General Polavieja, oferí l'anomenat "pactisme" per a Catalunya que la Unió Catalanista va rebutjar. Aquest fet creà tensions dins la formació entre el grup integrista partidari del "tot o res" de l'entorn de *La Renaixença*, que no volien renunciar a cap punt fixat en les Bases de Manresa ni entrar en el joc polític corrupte de cacics de Madrid, i els "possibilistes", més moderats i partidaris del pacte, la renovació i el pragmatisme de l'entorn del diari *La Veu de Catalunya*. Aquest sector més polític formà el Centre Nacional Català, partit que més endavant s'uniria a la Unió Regionalista per a fundar La Lliga Regionalista, partit que esdevindria hegemònic dins el catalanisme amb la victòria a les eleccions generals de 1901, fet que significà un important canvi en la dinàmica electoral a Catalunya i de retruc a l'estat espanyol, desbancant la vella política del poder i acabant amb el caciquisme i el frau electoral generalitzat.

Degut a les reticències de la Unió Catalanista d'entrar en política, a principis del segle vint l'entitat quedà relegada a tasques propagandístiques i restà definitivament en un segon pla del catalanisme. Abans de la seva dissolució, la Unió Catalanista va donar suport als aliats a la Primera guerra mundial.

La qüestió lingüística

Com hem apuntat anteriorment, durant tot el segle dinou Catalunya experimentà un procés de castellanització, intensificat al darrer terç del segle i ja iniciat el segle anterior, entès com a voluntat explícita de desplaçar el català dels àmbits públics i en conseqüència, acabar aniquilant-lo com a llengua d'ús públic i oficial. Paral·lelament, el moviment romàntic de la Renaixença plantejà una forta resistència que desembocà en la recuperació de la llengua catalana i la victòria del catalanisme polític en tot el Principat.

A la primera meitat del segle XIX, la població tenia com a llengua el català i la gran majoria no parlava ni entenia el castellà. Segons Galindo i Bernat (2021), la castellanització conscient de les regions d'Espanya per part del govern s'inicià a la segona meitat del segle, amb lleis com la d'Instrucció Pública de 1857 coneguda com la Llei Moyano i la Llei d'Enjudiciament Civil en castellà, promoguda per Cánovas del Castillo l'any 1880. En el període que va d'una llei a l'altra, el castellà fou imposat per imperatiu legal en l'ensenyament i en processos administratius com el registre civil, les escriptures patrimonials i els jutjats. L'any 1867 fou prohibit l'accés a censura d'obres de teatre en llengua no castellana en tot l'estat espanyol. Arrel d'aquestes mesures, els polítics catalans portaren les seves reivindicacions en defensa de la llengua catalana al Congrés i al Senat de Madrid, reivindicacions que foren enteses, en un context de guerres d'independència de les colònies americanes, com un atemptat contra la unitat d'Espanya. Enfront la persecució de la llengua catalana, que s'estenia més enllà de l'escola, l'administració, la justícia, els notaris i els registres, arribant al teatre, les comunicacions i la catequesi, es feia difícil resistir i incidir políticament a títol personal, amb la qual cosa el catalanisme sentí la necessitat de defensar-se políticament, objectiu que aconseguí amb la victòria electoral de la Lliga Regionalista l'any 1901.

Amb el moviment de la Renaixença s'activaren de manera gradual nombroses activitats públiques que afavoriren el dinamisme de la llengua catalana i el debat sobre la llengua. Es promogué el teixit associatiu a Catalunya al voltant de la poesia, el teatre, l'excursionisme, el cant coral, l'Església, entitats diverses, la premsa i la política. I així fou com el català

experimentà una petita revifalla, tot i tractar-se d'una llengua escapçada per les prohibicions, la persecució i la decadència de segles que la feien en el seu conjunt una llengua arcaica i de molta fragmentació dialectal.

A part de les prohibicions des del govern central també es promogueren campanyes de desprestigi i atacs a la llengua catalana que generaren fortes polèmiques tant a instàncies governamentals com en l'opinió pública, de les quals destaquen les discussions parlamentàries provocades per l'anomenada Pastoral Morgades l'any 1900 i el llibre del governador de Lleida Martos O'Neale en contra del catalanisme. En el seu llibre *La persecució política de la llengua catalana* (1985), Ferrer i Gironès hi descriu exhaustivament aquesta problemàtica viscuda al llarg del segle XIX i principis del XX. De la seva lectura n'extraïem que quan des de Madrid es prenen mesures per a eliminar el català de la vida pública, a Catalunya s'intensificava la resistència i la reivindicació, i viceversa. Cal matisar però, que a partir del període regeneracionista després de la crisi colonial, amb l'objectiu de buscar la complicitat dels representants polítics catalans, les accions en contra del català passaren d'intentar erradicar-lo a limitar-se a frenar-ne l'expansió i entrada als espais ja conquerits per la llengua castellana, és a dir, l'Estat passà a desenvolupar accions més subtils i soterrades en comptes d'atacs directes, fins ben bé el cop d'estat de Primo de Rivera.

De tant conflicte explícit se'n dedueix com d'important n'és la llengua en la construcció dels estats nacionals i per tant, per a la qüestió de la identitat. També veiem com el projecte nacional espanyol des dels inicis de la construcció de l'Estat-nació modern passà per la unitat lingüística i en contra de la diversitat, donant a la llengua el valor de mitjà constitutiu del poble: mentre existís el català la història seria explicada, en una de les regions, segons una altra versió i aquesta llengua diferenciada hauria de recordar sempre als seus parlants la pertinença a un grup, amb una història pròpia i singular. La llengua catalana com a tret diferencial enfront els altres pobles, recordaria als catalans la pròpia sobirania davant dels intents de domini externs, ja que la pròpia llengua és consciència nacional i en el cas de Catalunya, la més clara expressió de voluntat nacional, per la qual el català ha resistit a tots els embats patits al llarg dels últims dos segles (Ferrer i Gironès, 1985).

A l'últim quart del segle XIX el català literari es trobava, doncs, en vies de recuperació després d'una llarga letargia però presentava encara molts dubtes i dificultats per superar. L'augment de publicacions en llengua catalana i la seva reivindicació política i social posà de manifest l'estat precari de la llengua i una cosa era clara: els seus detractors s'escoraven en l'anarquia normativa com a element principal per a atacar-la i treure-li la categoria de llengua. Una

d'aquestes noves publicacions en català fou *L'Avenç* que, com a revista modernista i catalanista, buscava influir en el progrés i la modernització de la societat catalana mitjançant la introducció de cultura importada d'Europa. Periòdicament publicava traduccions d'obres modernes amb la intenció d'incidir en el nivell cultural del Principat, però un dels problemes amb el qual topaven els traductors era l'anarquia normativa del català de l'època: la llengua acadèmica i literària extreta directament dels models medievals i el català evolucionat que es parlava al carrer causava una bicefàlia del català escrit que generava l'anarquia lingüística en la premsa i el desordre i la desorientació a l'hora de publicar obres, tant originals com traduïdes. En vistes del problema, la revista *L'Avenç* liderà una campanya lingüística determinant en el procés de recuperació i modernització de la llengua catalana en uns moments on el suport governamental brillava per la seva absència. En la campanya hi col·laboraren diversos autors interessats en el debat lingüístic, entre ells un jove Pompeu Fabra que hi publicà l'any 1891 la seva primera obra anomenada *Ensayo de gramàtica del catalán moderno*, rebuda amb fredor per l'opinió pública, però sens dubte absolutament rellevant per la causa.

Malgrat que el moviment de la Renaixença ja s'havia adonat del problema lingüístic català, no el va saber resoldre per tractar-se d'un moviment basat en l'espontaneïtat lingüística i l'anarquia gràfica. Per contra, la reforma de Fabra iniciada a *L'Avenç* es fonamentà en un profund coneixement de la llengua i la literatura catalana medieval, en fonaments filològics i en arguments i mètodes científics moderns, per tant no és d'estranyar que els majors detractors de Fabra fossin de l'entorn dels Jocs Florals, contraris a qualsevol canvi i innovació i partidaris de deixar la llengua tal i com estava, és a dir, inútil. En aquest sentit la reforma de Fabra va frenar la descomposició general de la llengua catalana, iniciant un gran treball des de *L'Avenç* fins l'adopció oficial de les normes l'any 1913.

Amb la campanya lingüística, iniciada el 1890, s'expressà la voluntat de buscar una resposta global al problema de la llengua: en l'article del mes de gener que donà el tret de sortida a la campanya, es presentà la greu situació d'emergència de la llengua davant la castellanització portada a terme per l'Estat, descrivint-la com una lluita entre la llengua catalana i l'oficialitat de la llengua castellana, amb la conclusió que per a guanyar aquesta lluita calia estudiar la llengua catalana per a poder-la parlar i escriure correctament. L'article proposava modernitzar-la i deixar enrere formes arcaïques que res tenien a veure amb el català evolucionat de finals del segle XIX i així poder reivindicar-ne l'oficialitat dins l'estat espanyol. Calia també presentar-la com a literàriament perfecta, és a dir, reformada i normativitzada, per a poder canviar la mentalitat diglòssica dels catalans en favor de l'ús de la llengua pròpia,

fet que potenciaria el progrés intel·lectual a Catalunya i la igualtat dels drets socials davant la resta d'individus de l'estat espanyol.

Pompeu Fabra, lluny de l'immobilisme renaixentista dels Jocs Florals, va trobar en la revista *L'Avenç* l'entorn propici per a proposar una reforma general de la llengua més enllà de l'arbitrarietat individual, ja que fins llavors els diversos debats públics sobre la llengua havien sigut parcials i centrats en aspectes concrets com per exemple l'ortografia dels plurals en *-es* o en *-as*, el manteniment o supressió de l'*h* etimològica o la qüestió de la grafia de la conjunció *y* o *i*. Fabra, en canvi, proposà una reforma seriosa i general prenent com a model la varietat de Barcelona, considerada més pura fonètica i morfològicament per la seva capitalitat, la seva major concentració de població i per tenir una extensa tradició literària. Va centrar-se en depurar la llengua catalana d'estrangerismes i barbarismes i presentar les paraules amb la forma que haurien pres amb una evolució normal per l'ús del català medieval, sense les interferències externes patides durant segles. Fabra considerà que la varietat dialectal de Barcelona, tant parlada com escrita, degut a la seva capitalitat, li donava objectivitat i distància, i la contraposà al català medieval, alhora que hi detectà les influències del castellà, el francès i l'italià en la seva evolució fins el moment. Aquesta metodologia determinà les pautes filològiques per a destriar i fixar les paraules del corpus lingüístic català, depurant i restituint allò més nou d'arrel més antiga, és a dir, provinent de la llengua gòtica, considerada el català més pur pel fet de pertànyer a l'època més esplendorosa de la llengua catalana.

Després de la campanya lingüística de *L'Avenç*, la qüestió de la llengua quedà més o menys aturada fins que arribà el suport governamental de la Lliga Regionalista el 1901, que feu una gran tasca de divulgació i normalització mitjançant el diari *La Veu de Catalunya*. Arribat l'any 1900 el panorama lingüístic català es presentava en eferescència i gràcies a l'auge del catalanisme la ideologia lingüística dels catalans començava a canviar, malgrat que la llengua castellana continuava essent l'oficial a Catalunya, la diglòssia estava clarament implantada i, segons els discursos parlamentaris en contra del Decret de Romanones de 1902, al 90% dels municipis catalans no es coneixia el castellà.

El 1904 tingué lloc la inauguració dels Estudis Universitaris Catalans i el 1906 el I Congrés Internacional de Llengua Catalana, ja amb el suport institucional de Solidaritat Catalana, que promogué la creació de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) el 1907, la publicació de les Normes d'Ortografia Catalana el 1913 i més tard la del Diccionari Ortogràfic i la del Diccionari General de la Llengua Catalana, per part de l'IEC, accions que donaren pas al català estàndard i normatiu d'avui en dia.

Les llengües artificials

Dels orígens de la diversitat lingüística als llenguatges artificials

La història de l'origen de les llengües a Occident ve marcada pel pas de la mistificació a la laïcització del llenguatge. D'acord amb la Bíblia, Déu creà la paraula i la transmeté a Adam, que posà nom a totes les coses. Als cercles intel·lectuals judaics del segle i dC creien que Adam usà la llengua hebrea pel fet de ser la llengua de les Sagrades Escripures, la llengua de Déu o si més no, la més propera a Déu. La llengua hebrea encarnaria l'idioma perfecte, diví i, segons la ciència de la Càbala, posseïdor de poders màgics secrets, amagats en els valors de les seves lletres. Per als filòsofs cabalistes existia una Torà Eterna amagada sota el text sagrat en llengua hebrea. Aquesta Torà Eterna estaria escrita directament en la llengua dels àngels i el savi que la desxifrés podria modelar el món mitjançant les paraules, tal i com ho feu Déu en la seva Creació. Per als cabalistes, les paraules eren molt més que una eina de comunicació, eren Déu o la Creació mateixa, el qual suposà la mistificació del llenguatge i l'atribució de poders màgics amagats rere la ciència dels nombres, en correlació amb l'alfabet hebreu.

Al segle ix, la reforma carolíngia intentà combatre a l'Europa cristiana la fragmentació del llatí, coneguda com a *Confusio Linguarum* i interpretada com a càstig diví per influència del mite de la Torre de Babel, segons el qual Déu castigava els homes a parlar diverses llengües. El mite podia suggerir la creença de l'existència d'una llengua perfecta original, transmesa per Déu a Adam i corrompuda per la supèrbia dels homes, únics culpables de la diversitat lingüística, motiu d'incomprensió i confusió al món. A l'Edat Mitjana, la *Confusio Linguarum* era, doncs, un mal que calia erradicar, davant d'un llatí cada cop més fragmentat i la creixent necessitat de comunicació entre els diferents pobles. Un "problema", el del canvi lingüístic, que com avui sabem no és de fàcil solució.

Així doncs, la reforma carolíngia no evità la consolidació dels diferents vulgars, però la visió medieval de les llengües, basada en l'existència d'una llengua divina original víctima de la corrupció dels homes, va mantenir-se fins a l'època del Renaixement italià que comportà un gran canvi en la intel·lectualitat i la mentalitat en general. Un dels aspectes més rellevants del canvi quant a la percepció de les llengües, fou la recuperació del capítol 10 del Gènesi sobre la dispersió de les tribus dels fills de Noè, contraposat al mite de la Torre de Babel del Gènesi, 11. Aquesta nova interpretació de la diversitat lingüística es centrava en els fills de Noè com l'origen dels diferents pobles del món i de les seves llengües, pel qual aquesta diversitat

passava de ser un càstig diví a un fet natural fruit de la condició humana, alhora que destapava la contradicció bíblica existent entre el Gènesi 11 i el Gènesi 10 quant a l'origen de les llengües. Gràcies a aquest canvi començà a acceptar-se la fragmentació com a tendència humana i no com a un mal o un càstig diví.

L'aparició de les teories de Ramon Llull entre els segles xiii i xiv van significar una revolució i avui representen un precedent en la possibilitat de creació de llenguatges des de la racionalitat humana. Amb la invenció d'una "màquina de pensar" mitjançant la producció d'enunciats anomenada Ars Magna, Llull feia possible la producció de tot el saber medieval a través de diferents combinacions de paraules. L'invent s'ha considerat el precursor de les llengües filosòfiques que, segles més tard, provarien de condensar tot el saber universal mitjançant un llenguatge unívoc. La creació de Ramon Llull en si mateixa no pot ser considerada com una llengua construïda, sinó com una màquina per a construir pensaments mitjançant el llenguatge, amb l'objectiu de fer una defensa lògica de la religió cristiana. Òbviament, fou considerat un procediment herètic a l'època ja que pretenia explicar el dogma de fe mitjançant la lògica aristotèlica, però malgrat les prohibicions es pot considerar una aportació cabdal per a una incipient revolució humanística (Eco, 2005).

Segons Porset (1979), el gran canvi respecte a la mistificació del llenguatge es donà a partir de la revolució científica promoguda principalment en ambients intel·lectuals a l'Anglaterra del segle xvii, i es consagrà ideològicament gràcies a Descartes i Leibniz que coincidien en el raonament que les llengües són imperfectes per a transmetre l'essència de les coses i calia crear-ne una de nova racionalment perfecta. La majoria d'autors consultats situen en aquest punt l'origen de les llengües construïdes, tot i que anteriorment ja havien existit diversos projectes de llengües inventades com la Lingua Ignota de Santa Hildegarda de Bingen del segle xii. Una altra figura fonamental del segle xvii fou Comenius, ideòleg de la reforma de les llengües per a eliminar les polisèmies i ambigüitats pròpies de les llengües naturals i posteriorment la creació d'una llengua que anomenà Panglossia.

Com assenyala Porset (1979), la creació de nous llenguatges construïts lògicament al segle xvii va significar un pas important cap a la laïcització del llenguatge. L'humanisme renaixentista impulsà, entre d'altres, l'avenç de la ciència i la tecnologia especialment a Anglaterra on la conjunció entre l'expansió territorial de l'imperi, l'aparició d'una nova església i els avenços científics feu necessària una renovació que progressivament anà deixant de banda el llatí, els ídols de la religió catòlica i la vaguetat simbòlico-alegòrica de l'alquímia preocupada pel rescat de la llengua original perduda. La influència de Descartes donà

practicitat a l'element lingüístic portant-lo a la recerca laica de la llengua universal, és a dir, cap a la creació d'una nova llengua basada en principis filosòfics i posant la capacitat humana al nivell de la creació divina. Parlem de nous projectes de llengües filosòfiques *a priori* que pretenien, primer de tot, organitzar una “gramàtica de les idees” com a sistema de nocions primitives i classificació de categories a través de trets semàntics analítics, organitzats en disjuncions binàries en forma d'arbres, amb la intenció d'obtenir un llenguatge perfecte i lliure d'ambigüitats, a pesar de que gran part del vocabulari depenia de la creativitat de l'usuari, motiu pel qual aquests projectes foren del tot ineficaços pel fi que perseguïen, sense oblidar la dificultat de memorització dels termes i les taules necessàries per a poder portar-los a l'ús.

Entre les primeres llengües filosòfiques *a priori* destaquen l'*Ars Signorum* (1661) de Dalgarno, i l'*Essay towards a Real Character and Philosophical Language* (1668) de Wilkins. Anteriorment a aquests dos projectes destaquen els treballs de l'alemany Jakob Böhme, *Die Natursprache*, presentat com a un llenguatge universal basat en la natura i en la sensualitat, amb reminiscències cabalístiques, i l'*A Common Writing* (1647) de Francis Lodwick.

La culminació d'aquests projectes fou la *Dissertatio de Arte Combinatoria* de Leibniz de 1666, obra cabdal per a la filosofia i la matemàtica així com pel desenvolupament del projecte enciclopèdic del segle XVIII, on es proposà la creació d'un llenguatge universal basat en la lògica aristotèlica, l'*Ars Magna* de Llull i el rigor matemàtic dels mòduls cartesians. En aquest primer treball, Leibniz reduí els conceptes a nombres i a un sistema de combinació matemàtica. A continuació presentà un segon treball titulat *Lingua Generalis* on intentà transformar el seu sistema, anomenat per ell *Characteristica*, en llengua parlada donant valors vocàlics i consonàntics als nombres. El seu absolut apriorisme la feia impracticable, pel qual Leibniz després d'estudiar filologia comparada, veient que la llengua no pot reduir-se a l'àlgebra, publicà una tercera part que anomenà *De Grammatica Generalis*, on proposava la creació d'una llengua universal en tres passos: l'estudi empíric de la llengua parlada, l'elaboració d'una gramàtica racional simplificada (o el què vindria a ser una gramàtica general) i la construcció d'una llengua universal atenent l'observació i l'estudi dels dos punts anteriors. Leibniz tenia la intenció de posar-ho a la pràctica a partir del llatí, però el projecte enciclopèdic fou prioritari i no li permeté acabar el seu projecte lingüístic.

Tot i la preocupació per l'origen de les llengües de Descartes i Leibniz, a la primera meitat del segle XVIII encara seguia viva la creença que totes les llengües tenien elements irracionals impossibles de reproduir artificialment, fins que a l'any 1754 començà a forjar-se un canvi

efectiu de mentalitat amb la publicació de la *Dissertation sur les différents moyens dont les hommes se sont servis pour exprimer leurs idées* de Maupertuis, proposant la creació d'una nova llengua per a la comunicació internacional que trencava amb la mistificació imperant fins el moment respecte a la percepció del problema de les llengües. Així les llengües artificials s'encaminaren cap a la simplificació deixant enrere l'aspecte purament filosòfic, ja que no poden regir-se per la raó sinó per principis lingüístics i gramaticals. Deu anys més tard l'exitós projecte de simplificació de la llengua francesa dut a terme per Jean Faiguet, *Langue nouvelle* (1765), situava l'epicentre d'aquest nou corrent a França.

Entre finals del segle XVIII i principis del XIX es desenvoluparen les tesis poligenètiques, segons les quals les llengües actuals provenen de diferents fonts i no d'una única llengua primigènica, contràriament a les idees darwinistes. També es començà a difondre la hipòtesi d'una protollengua indoeuropea, sorgida de la filologia comparada. Aquesta hipòtesi proposada per W. Jones implicava l'evolució de les llengües exposades a diferents agents de canvi, com qualsevol ens natural, orgànic i biològic, on cada comunitat tindria una llengua pròpia nascuda de la singularitat dins d'un grup més ampli. Aquesta tesi es trobà a la base dels primers nacionalismes, on la diversitat lingüística era interpretada com a puresa nacional. Arribats a aquest punt, Eco (2005) afirma que la construcció de la Torre de Babel fou l'inici de la història social, política i tècnico-científica d'una humanitat que esdevingué principal focus d'interès a l'Europa del segle XIX.

Amb objectius de comunicació o lúdics, el XIX fou el segle d'or de les llengües construïdes i fins a principis del segle XX un bon nombre de projectes gaudiren de gran popularitat amb l'esperança d'encarnar la llengua "ideal" per fàcil, civilitzada, moderna, útil i noble. Malgrat que el positivisme de fi de segle imprimia una fe cega en la possibilitat de creació d'una llengua artificial de caràcter universal, gairebé tots els projectes, o millor dit tots menys un, acabaren en fracàs degut a que moltes d'aquestes noves llengües o bé eren versions simplistes de llengües naturals o eren plenes d'imprecisions, no arribant a revertir la indiferència de la massa popular. Mentrestant, al món occidental, el francès encara era la llengua de la cultura i la diplomàcia i l'anglès la llengua dels negocis, fins que més endavant, la victòria dels aliats a la Segona guerra mundial refermà l'anglès com a llengua internacional desbancant definitivament qualsevol projecte de llengua artificial, i fins els nostres dies.

Segons Eco (2005) i Porset (1979), les llengües construïdes susceptibles d'esdevenir llengües auxiliars internacionals no han triomfat en el seu propòsit d'imposar-se degut a diverses qüestions: unes per complicades, d'altres per confuses, però majorment perquè al tractar-se

de llengües sense història manquen d'un bagatge cultural que atregui la gent a aprendre-les, ja que pel mateix preu el potencial estudiant preferirà aprendre una llengua natural que li obrirà les portes a una cultura diferent a la seva, és a dir, a un nou món. Les llengües construïdes en aquest sentit s'han considerat de "fredes" o "buides", argument que rebut Alòs (2014) al·legant que cap llengua, ni les planificades, són totalment neutres de context cultural o social i per a confirmar-ho només cal observar els processos de socialització d'aquests projectes lingüístics, o el fet que aquestes llengües també estan subjectes a la variació per l'ús.

El segon gran motiu d'aquest fracàs, segons Porset (1997) i Eco (2005) és la falta de suport d'un organisme internacional. Eco creu en l'ús factible d'una llengua planificada a nivell internacional i aposta per la creença que amb l'expansió d'internet i les noves tecnologies, una llengua internacional podria resultar de gran ajuda per a una comunicació global, pel qual seria necessària una voluntat política internacional de reconeixement. De moment, però, cap llengua internacional auxiliar (LIA) ha rebut el suport de cap estat. En canvi Edwards (2008), en relació amb aquesta qüestió i posant com a exemple el cas de l'esperanto, creu que la falta de reconeixement oficial no ha sigut tan determinant com el fet que aquestes llengües no disposen d'una base històrica lligada a una cultura nacional dels seus parlants.

Leau i Couturat, impulsors de l'oficialitat de la llengua internacional

A *Histoire de la langue universelle* de Leau i Couturat (1903), llegim que a partir de l'Exposició Universal de París de 1900 sorgí la iniciativa d'establir una llengua internacional única i de consens per a cobrir les necessitats globals del moment fruit dels avenços tècnics, científics, de comunicació, del comerç internacional, la política colonial, etc. Aquesta iniciativa es materialitzà en una Delegació per a l'Adopció d'una Llengua Auxiliar Internacional, formada per les persones interessades impulsores del projecte. El paper d'aquesta Delegació organitzadora era la de crear una nova Delegació General que nomenaria un Comitè d'individus autoritzats (a tall de comitè de savis) i paral·lelament, una Associació Internacional d'Acadèmies formada per Societats i Acadèmies de tot el món, adherides prèviament al Manifest de la Delegació i que tindrien la funció de representants de la comunitat científica mundial. En aquest Manifest, es deixa clar que la llengua internacional no té com a objectiu en cap cas el de substituir les llengües nacionals. Amb aquest propòsit, descriuen de manera acurada els projectes de llengües construïdes fins el moment, amb l'ànim

d'informar la comunitat científica i preparar-la per a la tria, que fou finalment feta a París l'octubre de 1907 en un Congrés de la Delegació. Tal reunió fou aprovada per 1250 signatures de membres d'acadèmies i universitats i hi assistiren representants de 310 societats de tot el món per a sentir els diversos autors que explicaren i defensaren els seus projectes de llengua internacional. El Comitè es decantà finalment per l'elecció d'un esperanto simplificat sota el nom de llengua Ido, modificació que mai fou acceptada per la comunitat esperantista.

Per als autors, la LIA perfecta ha de ser gramaticalment senzilla a diferència de les llengües naturals i hauria de tenir unes característiques concretes com les següents: Alfabet llatí, sons fonètics comuns als sistemes europeus, correspondència 1 grafia amb 1 so, regles d'accentuació senzilles, etimologia majoritàriament llatina, cap excepció gramatical a regles inspirades en les llengües indoeuropees, 1 sol article definit, sense indefinits ni partitius, distinció mínima de gèneres, 1 marca de plural, diferenciació única de nominatiu i acusatiu mitjançant la flexió i demés casos definits per preposicions, adjectius invariables (només variables en cas d'atribut), graus amb marques analítics, conjugació verbal única i uniforme, temps i mode verbal definits per elements de temps sintètics i analítics, formació regular d'adverbis a partir d'adjectius, partícules invariables i simples, entre d'altres .

En la crítica general a les llengües construïdes, Leau i Couturat desautoritzen les *llengües a priori* pel fet que, al no basar-se en llengües naturals, són massa difícils d'aprendre (o tan difícils com aprendre una llengua natural des de zero). Assenyalen que les classificacions lògiques de les idees en les quals es basen les llengües filosòfiques estan subjectes a les modificacions del progrés de la ciència i presenten precarietat en la manera de combinar les relacions complexes entre les idees, resultant ineficaces per a una descripció unívoca del saber. En el cas de les no filosòfiques, aquestes classificacions estan subjectes a la més absoluta arbitrarietat.

La majoria de llengües filosòfiques (*a priori*) basen la formació de vocabulari en combinacions matemàtiques, el qual les fa impracticables, degut a que les seves peces mínimes poden ser tant vocals com consonants, mentre que a les llengües naturals la unitat mínima de significat és la síl·laba. Aquest fet dificulta una correspondència clara entre so i significat, i d'aquí la seva complexitat a l'hora d'aprendre-les, ja que la seva constitució no es guia per les lleis fonamentals de la lingüística ni de la psicologia. L'aprenentatge d'aquestes llengües *a priori* suposa un doble esforç memorístic per a aprendre, primer, la numeració corresponent als sons (definits en un alfabet concret) i, després, per a aprendre la correspondència entre aquests sons, la seva representació numèrica i la idea que al seu torn representen.

Correspondència, que d'altra banda, s'estableix basant-se en la més total arbitrariedad fruit de criteris subjectius. Leau i Couturat els treuen tota base científica i tota utilitat pràctica. També critiquen els sistemes mixtes perquè d'una banda, basen la seva gramàtica en l'apriorisme i de l'altra, es basen en llengües naturals per a la creació del lèxic.

Finalment, valoren positivament els sistemes *a posteriori* pel fet que es regeixen per un principi objectiu i racional en la creació del lèxic que ells anomenen el "principi d'internacionalitat", basat en la combinació d'arrels i formes inspirades en les de llengües indoeuropees, amb una clara preferència per les arrels neollatines (qüestió que disgustà especialment els alemanys). Segons els autors, aquest acostament a les llengües naturals tant en la gramàtica com en el lèxic afavoreix l'aprenentatge d'una nova llengua, tot i que aquest principi d'internacionalitat s'ha de sotmetre necessàriament a la regularitat per a no caure en els problemes típics de les llengües naturals, una regularitat que ha de facilitar la creació de mots en comptes d'emprestar-los de les llengües naturals.

En conclusió, la llengua internacional auxiliar perfecta ha de ser una llengua construïda *a posteriori*, que basi el seu lèxic en les llengües naturals indoeuropees, amb gran influència neollatina i regular pel què fa a la gramàtica.

Vida i obra de Frederic Pujulà i Vallès, esperantista

La biografia de Frederic Pujulà i Vallès s'inicia a Palamós (Baix Empordà) el 12 de novembre de 1877 en una família benestant que ben aviat viatja a Cuba, per negocis del pare, on Frederic passa la seva infantesa. D'adolescent torna a Barcelona on comença els estudis de Dret i freqüenta les tertúlies bohèmies d'Els Quatre Gats, entaulant amistat amb els joves intel·lectuals i artistes modernistes. La primera dada que es té d'aquest període de la seva vida data del novembre de 1900, essent l'encarregat de lliurar un missatge de suport de la Unió Catalanista al polític exiliat a París P. Kruger, pel seu paper en la independència del Transvaal de l'Imperi Britànic.

L'any següent, Pujulà entrà a formar part de la redacció de la revista *Joventut* i l'any 1902 presenta la seva obra dramàtica *Titelles febles* i publica el recull d'articles *Pi i Margall. Estudi del mediambient en què es mogué*. Segueixen uns anys d'important activitat com a periodista¹⁷ i

---

¹⁷ L'any 1903 substitueix durant uns mesos al director de la revista *Llevant*.

dramaturg, publicant diverses obres de teatre (*Crenant la plana morta*, *La Ella del Vademecum* i *El geni* en col·laboració amb Emili Tintorer), fins que l'any 1905 inicia la difusió de la llengua esperanto des de *Joventut*, que fa extensiva fent cursos d'aquesta llengua internacional a diferents col·lectius de Barcelona, així com a Palamós. Aquest mateix any, funda l'associació Espero Kataluna ("esperança catalana") i paral·lelament segueix amb les seves tasques periodístiques i dramàtiques, publicant l'obra *Dintre la gàbia*.

A partir de l'any 1905 comença per a Pujulà un període molt productiu en el qual posa de manifest el seu activisme per la causa esperantista, però també és l'any que el portarà al seu primer exili polític a París, gràcies al qual adquirí ciutadania francesa amb l'objectiu d'esquivar la persecució de les autoritats espanyoles, fet que com veurem més endavant, serà decisiu en la seva biografia, especialment quan va ser reclutat com a soldat francès per la Primera guerra mundial.

La seva producció literària, a partir del 1905, es decantà principalment cap a la publicació d'obres en esperanto com *La Rampantoj*, *Autumnoj ventoj* i *Mistero de doloro*, la col·laboració en les revistes esperantistes *Tutmonda Espero*, *Kataluna esperantisto*, *Jen* i *La Revuo*, diverses traduccions de l'esperanto al català i del català a l'esperanto i l'activisme a través de la fundació de les associacions esperantistes Espero Kataluna i Kvar Dikstrekoj, ambdues relacionades amb el nacionalisme català.

L'any 1906 inicià una secció fixa a *Joventut* anomenada *Esperanta Fako* amb noves sobre el moviment i un curs per entregues d'esperanto en català. A més, aquell mateix any publicà la primera gramàtica d'esperanto en català i assistí al II Congrés Internacional d'Esperanto a Ginebra com a representat de diverses organitzacions catalanistes. Els anys següents a la fi de la revista *Joventut*¹⁸ seguí publicant obres de teatre en català i esperanto i l'any 1912 la primera novel·la de ciència ficció en català titulada *Homes artificials*.

Arran de la seva visita a Zamenhof a Polònia l'any 1906, en va quedar profundament impressionat i aquest podria ser un fet cabdal per a explicar la intensificació de la seva dedicació en la causa esperantista. Quan l'any 1908 va tornar a Barcelona per primer cop després del seu exili, i aprofitant la presentació del seu diccionari esperanto-català acabat de publicar per la Biblioteca Joventut, proposà la ciutat de Barcelona com a seu per al V Congrés Internacional d'Esperanto, del qual fou l'organitzador i president, al costat de la seva esposa Germaine Rebours com a secretària del congrés.

---

¹⁸ A partir de 1907.

A partir de l'any 1910 trobem un buit bibliogràfic referent a la seva trajectòria. Per la seva vinculació amb l'esperantisme i molt especialment amb Zamenhof, l'àmbit organitzatiu dels congressos anuals i les col·laboracions en revistes esperantistes, podem situar el desenvolupament de la seva activitat entre Barcelona i París, però sense dades concretes que ho certifiquin.¹⁹ Aquest buit, però, es trenca amb l'arribada del 1914 amb la Gran Guerra, a partir de la qual la seva participació al front va significar un decisiu canvi de rumb vital. Després del conflicte bèl·lic, sembla que no tardà en arribar la seva separació amb Germaine i s'instal·là a Barcelona fins l'any 1923, amb el govern de Primo de Rivera, tornant a l'exili a París.

Entre el 1923 i 1933 torna a haver-hi un buit de dades sobre l'activitat de Pujulà. Sabem que torna a Barcelona amb l'establiment de la República i col·labora com a redactor del diari *El Diluvio*, periòdic republicà i federalista en llengua castellana.

A partir dels seus escrits autobiogràfics dels darrers anys de vida, les cartes escrites a Delfí Dalmau i les anècdotes publicades al llibre *El Diluvio. Memorias de un diario republicano y federalista de Barcelona (1858-1939)*²⁰ es desprèn la continuació en el seu esperit activista a favor del republicanisme i el federalisme, però cap rastre del catalanisme ni de l'esperantisme que havien el sigut motor de la seva vida. És obvi que hi hagué un trencament amb la pèrdua de d'oportunitat que representà la fi de la Primera guerra mundial, malgrat la victòria dels aliats, amb la qual els nacionalistes catalans esperaven un reconeixement de les nacions sense estat que no va arribar. La persecució patida pels esperantistes a diversos països europeus i les experiències viscudes al front, entre elles la batalla de Verdun, lluitant cos a cos amb baioneta, de les quals explicà que en una ocasió només ell i un company seu van sobreviure de tota una companyia de telefonistes, van apagar la força i la flama que caracteritzava la convicció dels seus escrits d'època modernista, plens de vitalisme, confiança en el progrés i certa supèrbia davant les actituds considerades febles per la seva generació.

Quan arriba la Guerra civil espanyola Pujulà és a Barcelona amb la seva família, treballa a *El Diluvio* i té gairebé 60 anys. Amb la fugida del director del diari Jaume Claramunt a l'exili cubà, Pujulà assumeix les tasques de direcció del diari sense la intenció de marxar de Catalunya, amb la convicció que per la seva edat i la ciutadania francesa, quedarà exempt de qualsevol procés repressiu en mans franquistes. Potser també faltaven les energies o mitjans

---

¹⁹ París era en aquella època el centre mundial de la cultura occidental, així com de l'esperantisme.

²⁰ Claramunt, J., Pujulà, F., Gil Toll (Ed.). (2016). *El Diluvio. Memorias de un diario republicano y federalista de Barcelona (1858-1939)*. Barcelona: Ediciones Carena.

per a fugir del greu conflicte autoritari que s'estava covant a Europa. Fos com fos, amb l'arribada de Franco al poder començà un trist periple en la vida de Pujulà, que va ser arrestat i condemnat a mort en un judici sumaríssim, restant al corredor de la mort diverses setmanes i empresonat durant més de dos anys, fins que li fou commutada la pena per vint anys i un dia de reclusió, per acabar absolt per qüestió d'edat²¹. No obstant això, el seu calvari amb la justícia continuà per la reobertura del seu expedient l'any 1947 amb sentència de 12 anys de presó, que no va haver de complir, i prohibició d'exercir professionalment, per maçó i separatista. Poc després de l'indult definitiu amb inhabilitació l'any 1953, marxà novament cap a França, primer a Yvette sur Seine, a prop de París, des d'on pogué garantir uns estudis universitaris al seu fill Frederic i després a la Provença, al poble de Bargemon, a una casa de la seva consogra.

Els seus últims anys de vida els dedicà a escriure els seus records i vivències, poesia de temàtica sentimental i nostàlgica²² i traduccions d'obres diverses que es publicaren anònimament gràcies a l'ajuda de Delfí Dalmau.

Frederic Pujulà i Vallès morí el 14 de febrer de 1963 al sud de França. La seva acta de defunció²³, recuperada de l'arxiu municipal de la *mairie* de Bargemon, indica el lloc on va morir a la vila. La dada, però, indica un carrer que no existeix a Bargemon i en canvi sí que es troba a Draguignan, el qual pot significar que en realitat morí a l'hospital d'aquesta població. El document el signa una senyora que podria ser la consogra i/o propietària de la casa on vivien amb la seva dona i Pujulà fou enterrat en un nínxol del cementiri municipal que ja no existeix, ja que no fou mantingut per la família, per motius desconeguts.²⁴

Els articles a la revista *Joventut* (1900-1906)

Pujulà entrà com a redactor a la revista *Joventut* l'any 1901, un any després de la seva fundació, tot i que inicià la col·laboració amb la revista ja l'any 1900, d'octubre a novembre, en una sèrie de quatre articles titulats "Sobre l'egoisme i altres coses" (I-IV). Sumant aquests quatre

---

²¹ I possiblement per contactes: recordem les connexions de militars i esperantistes que ja donaren els seus fruits anteriorment amb l'avís rebut arran dels Fets del «Cu-Cut!»

²² Pujulà i Vallès, F. (1958). *Cants de la Costa Brava: Palamosines*. Palamós: Impremta Grassot.

²³ A l'annex 4.

²⁴ Segons les paraules de Montse Pujulà, bes-neboda seva, el fill de Pujulà, Frederic Pujolà i Mas, es trobava per feina al Perú quan arribà la mort del pare i no es pogué fer càrrec dels tràmits relacionats amb la sepultura. Els motius pels quals no es va poder mantenir la tomba és, a hores d'ara, un misteri. Comunicacions amb Montse Pujulà a l'annex 2. Respostes.

articles a tota la seva producció posterior, Pujulà va publicar un total de 215 articles²⁵ de temàtica diversa, escrivint durant els primers anys articles d'opinió política, societat, filosofia moral, crítica d'art i crítica teatral i a partir de l'any 1905 començà la seva dedicació, gairebé exclusiva, a la difusió de l'esperanto.²⁶

La lectura de tots els seus articles brinda una visió bastant completa del pensament del Pujulà de principis del segle xx i com les seves idees van anar evolucionant amb el pas de l'idealisme a la realització d'accions concretes. Dels seus articles es desprèn que Pujulà, tot vitalisme i idealisme, té el ferm propòsit de contribuir a la construcció d'un món millor, basat en el progrés, la raó, la justícia i la llibertat. Per a la tasca d'anàlisi del pensament lingüístic de l'escriptor, és especialment rellevant l'anàlisi dels seus articles sobre ideologia, política i evidentment, la llengua.

Ideologia

Un repàs als primers escrits de Pujulà a *Juventut* denota clarament el seu interès per les noves tendències ideològiques provinents d'intel·lectuals i pensadors europeus, en la línia modernista de la revista: el positivisme, la idea d'un nou ordre social per a la humanitat i el progrés hi són molt presents, així com les paraules “voluntat”, “força”, “lluïta”, “vida”, etc. que dins el mateix camp semàntic mostren el vitalisme característic de la joventut. Alhora s'aprecia clarament com l'autor experimenta una evolució en la seva ideologia, de més a menys radical, des dels primers articles fins a l'últim.

En primers escrits com “La Roca Tarpeya”²⁷ es fa una diferenciació dels humans superiors i inferiors, els quals seran aniquilats per la selecció natural a través de la guerra, que “admesa com a necessària i bona [...], la eliminació dels dèbils e ineptes es necessària no sols pel bé del conjunt, sinó pel bé individual”, una eliminació que al segle xx “els principis humanitaris demanan [...] per exclusió, no per aniquilació”.

En l'article “Per la dona catalana”²⁸ fa gala del vitalisme modernista propi de la Catalunya de l'època relacionant la llibertat de la nació amb la llibertat i el progrés de les dones quan afirma que “Catalunya, quan ha estat mestressa dels seus drets, ha sabut concedir els que li

---

²⁵ *Id.* Annex 5. Articles publicats a la revista *Juventut*.

²⁶ L'any 1906, des de l'exili a París, obre una secció de crònica social des de la capital francesa.

²⁷ “La Roca Tarpeya”. II, 79 (15 ago. 1901), p. 548-549.

²⁸ “Per la dona catalana”. III, 100 (9 gen. 1902), p. 33.

pertocavan a sa dona, anticipantse als temps y al progrés. Si Catalunya hagués pogut sempre elaborar lliurement sas lleys, no vos càpiga dubte de que las lleys que reconeixian la Senyora y Majora hauran evolucionat, com tot evoluciona, fins a la línia igualatoria dels sexes”.

A més del positivisme, el vitalisme i l'alliberament del sexe femení, els articles de Pujulà contenen idees recurrents com la supremacia de la Natura sobre totes les coses, la idea de progrés i l'individualisme, essencials per a l'evolució de les societats. Segons ell, cal predicar en l'exemple dins la societat ja que “els ideals de perfecció'ls realisém en nostra personalitat. [...] Viure en un mateix es viure de debò.” (“Parlém”. III, 131 (14 ago. 1902), p. 521-523).

Seguint l'idealisme propi de l'època, admet que “ja ho sé jo que son somnis mas promeses, y qu'es d'ilusos somniar; mes la culpa no es meva: la culpa la té sempre'l primer somni; el qui ha somniat un cop, ja no té cura” (“Desde las rocas”. II, 93 (21 nov. 1901), p. 767-768). En “L'obra. II”²⁹ fa referència a l'idealisme de Maeterlink segons el qual “l'ideal qu'arriba deixa d'ésser Ideal pera convertirse en realitat”, i postula que és la massa social que actuant contra l'individu s'interposa entre aquest ideal i la seva realització material (“la massa s'interposa entre ell y l'objecte desitjat, [...] s'ha de limitar a somniarla”). La conclusió a les seva teoria és que només l'individu pot arribar a la realització de l'ideal a través de la seva pròpia transformació (“Però l'individu, si, pot produir l'obra, sentintse *ell mateix*”) i pot fer-ho a través de l'aïllament social (“El conscient pot prohuir l'obra en l'isolament absolut”).

Així és com l'individu en aïllament de la massa social pot generar el canvi, a través del seu conscient i a partir de l'ideal, que requereix, com a força superior de la natura³⁰, el progrés de la societat, el qual al seu torn es serveix de dues eines com a camí cap al progrés que són la revolució i la lluita³¹.

Política

Les idees polítiques de Frederic Pujulà es posicionen clarament en dues línies: catalanisme autonomista i federalisme universalista de Pi i Margall.

En els seus articles defensa la diversitat ideològica del catalanisme, afirmant que “dintre la gran germanor lliberal, dintre'l gran nucleu d'Amor conegut baix el nom de Partit Catalanista

---

²⁹ “L'obra: II, Pot néixer del individu”. III, 130 (7 ago. 1902), p. 513-514.

³⁰ Entesa com a força imparabile equiparable al destí. Res pot canviar ni aturar allò que s'esdevé naturalment.

³¹ Idees, d'altra banda, pròpies del pensament pimargallià.

[...] dintre del Catalanisme, cabent-hi todas las ideas, tots els partits politichs”. Un nacionalisme català com a fet natural, el qual “s’imposa necessàriament; lo qu’és contrari á la Naturalesa es un erro, es pernicios, es una barrera que s’oposa a tot progrés y a tota evolució envers el gran fi de la humanitat”. Cal doncs una acció política cap a la divisió del món en regions naturals, ja que “una Regió natural es obra de la gran forsa Naturalesa, y’ls seus límits son inesborrables, à través del temps”.³²

En diverses ocasions deixa clara la seva opció política contrària al separatisme (del qual són acusats els federalistes des de les posicions més conservadores del Congrés espanyol) i a favor de l’universalisme, afirmant que “ens heu acusat de separatistes a nosaltres que tenim per ideal superior la unitat de tot el món, basada, sí, dintre de la llibertat més absoluta” i reitera que “som més unitaris que vosaltres, perquè la nostra unitat está per dessobre de tota política y s’abrassa en l’infinit ab la idea d’Humanitat”. En el mateix article, justifica les bases del seu catalanisme en una reacció contra el retard cultural i industrial d’Espanya i en la seva manca de democràcia, “per’xo som fills del Món, fills de Catalunya y fills de nosaltres mateixos”.³³

Després de la mort de Pi i Margall a finals de 1901, Pujulà és l’encarregat de fer una recensió en diferents entregues de les principals obres del polític català. En la seva tria hi destaca conceptes com la voluntat, el retràs d’Espanya, les nacions naturals i la pàtria, mostrant-se el seu més fervent seguidor. El llibre que en sortirà posteriorment, titulat *Pi i Margall. Estudi del medi ambient en què es mogué*, resumeix i analitza les obres del polític català *Las Nacionalidades, Estudios sobre la Edad Media, Reacción y Revolución, Las luchas de nuestros días* i *Historia de la pintura*. Pujulà exposa les tesis polítiques, filosòfiques, socials i culturals de Pi i Margall i reflexiona sobre els conceptes de voluntat, la pàtria, la naturalesa de les nacions, l’individualisme en la societat, la federació, l’autonomia, la humanitat, la guerra, la revolució i el progrés, bàsicament.

Sovint l’estil d’aquests articles en fa feixuga la lectura, usant un lèxic enrevessat i encadenant idees de manera confusa, però tot i això l’autor aconsegueix desenvolupar els postulats de Pi per a elogiar-los. A l’article I, “Francisco Pi y Margall”. III, 101 (16 gen. 1902), p. 48-50, proposa la voluntat de l’individu com a determinant per a la transformació social, malgrat afirmar que “reconech que la voluntat pura no’s manifesta complertament, ja que ve viciada per la transacció social y per l’atavisme individual”. Un atavisme que ve determinat en l’individu per la seva nacionalitat, adscrita a un lloc geogràfic concret que li aporta

---

³² “Als socialistas é individualistas”. II, 76 (25 jul. 1901), p. 500-501

³³ “Als separatistas castellans”. II, 67 (23 maig 1901), p. 345-347

determinades característiques de les quals no en pot fugir. És així com la idiosincràsia ibèrica natural és la del malbaratament i el menyspreu inconscient de les possibilitats humanes, herència musulmana que mena la societat hispana cap a la desgràcia, i hi critica el poder del clero en el govern de la nació, l'economia i la ciència. Segons Pujulà, la natura absolutista i intransigent dels ibèrics “ja inconscientment té'l propòsit de crear una rassa degenerada que la representi”, sense voluntat de redempció ni curació³⁴. Només el poble català conserva l'individualisme heretat del nord europeu, qualitat que hereta Pi i Margall de la seva terra natal: “Pi y Margall, fill de Catalunya, ab tota la essència del poble català, baixà a la Espanya a redimir-la”.

Pujulà, seguint les teories pimargallianes, creu en la llibertat de les nacions com a únic principi de salvació, i aquesta llibertat s'expressa a través de la lliure federació. Ho llegim en la bonica comparació on “la magrana sencera, una, formant una fruyta, una sola fruyta saborosa, ahont cada gra es un gra, cada grupo de grans un grupo, y tots junts una sola fruyta pletòrica, sadollada de suchs. Aixis son las nacions.”

Referint-se al progrés, Pujulà afirma a l'article “Francisco Pi y Margall IV, III, 104 (6 feb. 1902), p. 93-95, que és “la lley fatal que pesa sobre'ls pobles necessàriament” i al qual s'arriba a través de la revolució, definida com a procés de pau necessari per al progrés, contraposada al concepte de lluita, entès com a guerra destructora.

En un altre article titulat “Patria”³⁵, l'autor refusa considerar el concepte de pàtria des d'un punt de vist únicament territorial, afirmant que “la patria soch jo; patria es la meva voluntat” i “tot aquell que compareix a la vida possessionat d'una voluntat semblanta a la meva, forma part de la meva patria”, i per tant la seva pàtria és el món sencer. En les seves paraules, “en aquest sentit ma patria es el conjunt d'homes que pensan y produheixen d'un modo simpátich a ma manera de pensa y produir. L'idioma, el caràcter, las costums idéntichs aplegant al meu entorn més fermament als que's troban en aquest cas”. Així, la seva nació és Catalunya per lloc de naixement, una terra que li ha transmès naturalment un caràcter i una manera de veure el món concrets, però la seva pàtria, en canvi, depèn de la voluntat individual.

A “Exercicis a la barra”. IV, 186 (3 set. 1903), p. 577-578, l'autor es defensa de les acusacions de separatistes que rebien els federalistes, al·legant el pactisme fonamental del seu posicionament polític. Un pactisme basat en la llibertat individual per a “discutir la seva

---

³⁴ Per a Pujulà, Pi “és tot amor per la malalta y a ella vol dedicar sa vida, sa existència. Aquest metje es en Pi y Margall. Y la malalta escup a son rostre una riallada imbécil, y'l moteja de curandero”, referint-se a Espanya com a la “malalta”. A “Francisco Pi y Margall”. III, 101 (16 gen. 1902), p. 48-50.

³⁵ “Patria”. III, 126 (10 jul. 1902), p. 441-443.

autonomia (que) demanan les nacions oprimidas”, pel qual una nació individual per a ser lliure i poder pactar lliurement la seva federació, cal que sigui independent, “cal trencar avans tota imposició que pesi sobre elles, cal donar-lhi'l lliure domini de sa voluntat”.

Un altre aspecte interessant que mostra la visió política del periodista empordanès és l'opinió que tenia de la Lliga Regionalista, força hegemònica del catalanisme en representació al Congrés dels diputats espanyol: A “Premsa espanyola”. V, 232 (21 jul. 1904), p. 460-462, es queixa de la buidor dels opinadors en diaris espanyols i acaba les seva crítica sarcàstica donant la seva opinió al respecte de les polítiques que la Lliga vol desenvolupar a Espanya en representació de la societat catalana: “Y pensar que'ls de la Lliga volen catalanisar a Espanya! Se necessita pera dir això ésser tot lo menys catalanista possible, y tot lo més ilògich. Primer, perquè no pot ésser may catalanista donar a un poble un'ànima que no li es pròpia. Segon, perquè'ls castellans no comprendran may, afortunadament, la nostra ànima. Y dich afortunadament, perquè'ns farian molt poch favor. De la Lliga y de *La Ven* havien d'ésser els que volguessin catalanisar a Espanya. Ah, imperialistas de la Boqueria!”. En aquest fragment, doncs, queden clares, d'una banda, la seva disconformitat amb la idea d'exportar a Espanya un tarannà típic català que segons ell ve heretat naturalment, i de l'altra, la seva fidelitat a un model de llibertat en el pacte federatiu.

Després de l'anàlisi de la sèrie d'articles sobre l'obra de Pi i Margall, crida l'atenció que essent del 1902, bastant posterior la publicació de la defensa a ultrança i adhesió al projecte esperantista que el polític català feu de la llengua esperanto en l'article “El esperanto” de la revista *El Nuevo Régimen*³⁶, Pujulà no faci esment en cap moment a la llengua internacional, i només vagament fa referència a la llengua pròpia com a part de la identitat patriòtica de l'individu³⁷. Aquest fet no ens desvetlla res sobre l'interès de Pujulà per l'esperanto en aquelles dates i per tant, tampoc se'n desprèn cap pista més enllà de palesar que l'any 1902, Pujulà està centrat en el projecte polític de Pi i Margall com a objectiu prioritari.

Esperanto

El primer article de Pujulà sobre l'esperanto és al número 280 del 22 de juny de 1905, temàtica que tractarà gairebé exclusivament, combinat amb les cròniques des de París, fins l'últim

---

³⁶ Pi i Margall, F. (Gener 1898). “El esperanto”. *El Nuevo Régimen*.

³⁷ A “Patria”. III, 126 (10 jul. 1902), p. 441-443, article que Pujulà devia conèixer per ser llegidor de Pi i Margall i nomenar la revista *Nuevo Régimen* en l'article “Francisco Pi y Margall VII”. III, 107 (27 feb. 1902), p. 144-147.

número el 31 de desembre de 1906. Els articles esperantistes de *Juventut*, analitzats en el seu conjunt, presenten una planificació pensada amb l'objectiu de difondre la llengua esperanto a la societat catalana de manera efectiva i vincular-la amb la idea d'un catalanisme obert al món i amic de la pau i llibertat dels pobles.

Frederic Pujulà, inicià aquesta activitat amb un seguit d'articles (núms. 280-287) sobre les llengües artificials des d'un punt de vista històric, per acabar presentant l'esperanto com a l'eina definitiva per a resoldre el gran repte de la llengua internacional. Per a la seva argumentació es basa en una conferència de L. Einstein pronunciada a Nüremberg l'any 1884 titulada *Història de les proves de llengua universal des de Leibniz fins a l'època actual* i a continuació en la conferència de L. De Beaufront al Congrés de l'Associació Francesa per al Progrés de les Ciències, a París l'any 1900.³⁸

Pujulà, basant-se en L. Einstein, descriu les llengües filosòfiques com a intents de concentrar totes les idees universals en una llengua exacta i unívoca, i posa com a exemples les pasigrafies de Leibniz, Wilkins o Dalgarno que descriu com a "llengües universals mitjançant signes ideogràfics creats a través de l'àlgebra per a configurar un alfabet del pensament humà". Les pasigrafies donaren pas a l'assaig de pasil·lies o l'exercici de donar valor fonètic als signes per a la seva pronúncia. Aquest tipus de projectes, que en cap moment es basaven en cap llengua natural, eren d'allò més enrevessats i difícils de portar a la pràctica, ja que les pasil·lies no es basaven en estructures pròpies del llenguatge humà, i per tant, eren impracticables com a llengües vàlides de ser parlades. No va ser efectivament fins a l'aparició del volapük que la idea d'una llengua internacional començà a veure's factible.³⁹

En el número 282 Pujulà explica el projecte de llengua internacional anomenat Llengua Blava (*Langue Bleue*), invenció de Lleó Bollack publicada l'any 1900, per a comparar-la amb el sistema ideat per Zamenhof. En la seva exposició deixa clar que la llengua internacional ha de servir en tots els àmbits de la vida, inclús el literari, cosa que l'autor de la Llengua Blava no creu:

La llengua B no es pràctica, ni reporta la majoria de les ventatges que l'autor enumera. El mateix Lleó Bollack fa constar que la llengua internacional no déu ésser literaria, que ha de limitar-se a servir d'instrument a les necessitats més apremiants de la vida; y que les obres literaries deuen conèixer-se pels originals o per les traduccions que d'elles se facin. Això sols ens hauria invitat a no parlarne (p.430).

---

³⁸ Fonts no localitzades com a publicació, només testimoniades segons referència de Pujulà als seus articles.

³⁹ A "Esperanto: alguns assaigs anteriors a aquesta llengua". VI, 280 (22 juny 1905), p. 401-402.

La llengua internacional, a més, ha de ser més fàcil que les llengües naturals, cosa que no succeeix amb la Llengua Blava, i confessa que “després del detingut estudi que n’he fet no puch recordar ab facilitat cap de les seves regles: tan confoses y enrevessades són” (p.430). Cosa que sí que es dona en l’estudi de l’esperanto, com s’extreu del següent paràgraf, comparant-les:

En resum doncs: la llengua Bleue es purament convencional, es incompleta, complicada, y, mercès a ses innovacions gramaticals, sumament difícil d’apendre; al pas que l’Esperanto té solsament 12 regles gramaticals que poden ésser apreses ab la sola enunciació per una persona versada en gramàtica en 10 minuts (p.434).

Quant a la transcripció i comentari de la conferència de De Beaufront a París (1900), cal destacar que s’estructura a partir de quatre preguntes i respostes, la primera de les quals és “la llengua internacional és necessària?”. Per a contestar-la, Pujulà exposa dos arguments comuns propis dels detractors de les llengües internacionals: el primer argument és que la llengua internacional posa en perill les llengües naturals, qüestió rebatuda per l’autor mitjançant els arguments de De Beaufront, adduint que, malgrat que les llengües naturals no poden arribar a desaparèixer (justament perquè allò que la Natura ha creat no ho pot destruir l’acció de l’home), la llengua internacional ha de servir estrictament per a la comunicació internacional. I rebla la idea afegint que “hi ha més encara: no solsament la llengua internacional no amenaça les nacions, sinó que tendeix a enfortirles (p.460)”, ja que l’ús d’una llengua internacional ha de servir justament per a protegir les llengües naturals, febles davant de les agressions lingüístiques de les nacions imperialistes.

Per tant, la proposta de Pujulà constaria en l’aprenentatge de la llengua nacional pròpia i el d’una llengua estrangera fàcil, per a poder dedicar més temps al perfeccionament de la llengua mare.

El segon argument usat pels detractors de la llengua internacional és “el temor de que s’elegeixi com a tal una de les llengües nacionals en us, lo que faria no que’ls homes s’aproximessin, sinó que un poble adquirís supremacia sobre’ls altres” (p.460), referint-se a l’imperialisme referit anteriorment. Per això, la solució que proposen els defensors de la llengua internacional és que aquesta ha de ser una llengua artificial, pel fet de ser neutral.

Pujulà acaba el seu article posant èmfasi en l’aspecte civilitzador del llenguatge, aspecte que diferencia els humans de les bèsties, i la necessitat de comunicar-se per al progrés de la societat. En aquest sentit, l’èxit del projecte d’una llengua internacional acceptada per totes

les nacions equivaldria a cent invents, per l'enorme transferència de coneixement entre pobles i cultures que aquella llengua permetria amb la publicació de tot tipus d'obres científiques i literàries. A més, si aquesta llengua fos l'esperanto, l'estalvi de temps en l'aprenentatge d'una llengua tan pràctica i senzilla es traduiria en més temps per a l'estudi científic, el qual significa més progrés de la humanitat.

Després d'esgrimir com n'és de necessària una llengua internacional, en l'article núm. 285, s'exposa la segona pregunta de De Beaufront: la llengua internacional és possible?. Pujulà i De Beaufront defensen que l'adquisició lingüística no és un factor genètic, sinó *mediambiental* (o contextual). Per als autors, el *medi-ambient* o context modifica les llengües donant-los trets dialectals diferenciats i ho fa a través de les característiques atribuïdes per la Natura a cada llengua, determinada per la cultura natural de cada territori (fruit d'herències atàviques i característiques medi-ambientals que definien les característiques culturals dels pobles). En cap cas, segons Pujulà i De Beaufront, la dialectalització de les llengües seria deguda a diferències fisiològiques entre races i/o pobles, ja que les característiques de l'aparell fonador humà no ofereix diferències significatives entre les diferents races, i continua amb el raonament afegint que si aquestes diferències existissin, tampoc serien importants perquè al final, la capacitat de parlar ens ve donada gràcies a la capacitat lingüística cerebral:

Jo no sé pas fins a quin punt els òrguens vocals de cada poble no's diferencien, però això es indiferent; no parlem pas ab la llengua, sinó ab el cervell (p.475).

Pujulà i De Beaufront tampoc creuen que la dificultat d'aprenentatge de llengües sigui determinada per l'edat, sinó per la falta de paciència, temps o mitjans per a la dedicació que requereix l'estudi d'una segona llengua:

Un noy de qualsevol terra y desde'l dia del seu naixement l'eduquém entre persones d'un país estranger, antípoda pera ell si's vol, enrahonará la llengua d'aquell país tan purament y bé com els seus nacionals. Si els homes entrats en anys ho tenen més difícil l'aprendre una llengua estrangera, no es degut a la construcció de llurs òrguens de la paraula, sinó senzillament a que no tenen paciència o temps, o qui els instrueixi, o medis pera ferho (p.475).

I malgrat tot, consideren que aprendre una llengua estrangera és una necessitat i cal posar-se d'acord internacionalment perquè tothom aprengui la mateixa, seguint el projecte proposat anteriorment: l'estudi de la llengua pròpia i el de la llengua internacional convinguda.

La tercera pregunta plantejada és si “una llengua internacional, serà algun dia acceptada, introduhida en els pobles?”, a la qual Pujulà seguint les idees de Beaufront respon, en primer lloc, que la decisió d'implantar una llengua internacional ha de ser lliure i basada en el desig i l'elecció (“per lo tant, ho tenim tot a punt; no'ns cal sinó *desitjar y elegir*” (p.476)). Partint

d'aquesta base, l'autor creu que la llengua internacional s'acabarà acceptant perquè és necessària per al progrés (que exigeix les comunicacions a nivell internacional). Pujulà i de Beaufront són conscients que aquesta implantació s'haurà de fer des d'instàncies oficials, després de l'elecció en un Congrés internacional destinat a tal fi.

Així doncs, la llengua internacional és útil, possible i necessària, arguments contraris a l'idealisme del qual el moviment és acusat:

No som doncs, els idealistes y fantasiosos que diuen que som els periòdics enemichs (p. 476).

Pujulà, malgrat ser un fervent defensor de l'esperanto, vol remarcar al final d'aquest article la importància de la *idea* davant la *forma*: és igual quina llengua internacional neutral acabi per implantar-se si ha d'aconseguir el fi que se li demana, que és portar la pau i el progrés a la humanitat. L'important és treballar i lluitar per a fer-ho realitat.

La següent i quarta pregunta que es fa Pujulà en el seu següent article⁴⁰ és “quan i com serà acceptada la llengua internacional?”. Com que pot passar molt temps abans que aquesta rebi el reconeixement oficial per part de governs, la societat s'ha d'avançar i organitzar-se per a impulsar-ne el seu ús mundialment, per tant, un congrés autoritzat hauria de triar-ne una per a poder començar a difondre-la. A continuació s'enumeren els criteris a seguir per a l'elecció de la llengua internacional idònia, que ha de ser fàcil d'aprendre, molt més fàcil que aprendre una llengua natural, quelcom possible ja que per a Pujulà, “una llengua creada no per l'ús sinó per la intel·ligència humana y que obeeix a regles definides y lògiques, ha d'ésser molt més fàcil que aquells sistemes de sons construhits casualment i inconscientment”(p. 496), sense excepcions ortogràfiques, amb una conjugació verbal senzilla i una morfologia simple amb les flexions imprescindibles, una llengua creativa i flexible en l'ús dels morfemes derivatius. A més, “la segona qualitat que distingeix la llengua artificial és la *perfecció*, que consisteix en “sa precisió matemàtica, sa flexibilitat y sa il·limitada riquesa” (p.497), deixant clar que les llengües naturals no són creatives lèxicament, ja que un mot ha d'haver estat usat anteriorment abans de ser acceptat normativament; característiques compartides per la llengua esperanto i que la fan la millor candidata a LIA oficial davant les altres llengües artificials.

L'esperanto, en paraules de Pujulà, és una llengua basada en la lògica i no en l'arbitrarietat o el que ell anomena *fe cega* pròpia de les llengües naturals. Pel què fa al lèxic, permet l'ús dels estrangerismes acceptats internacionalment com a llengües comunes:

---

⁴⁰ “Esperanto V”. VI, 286 (3 ago. 1905), p. 495-498.

La llengua artística o artificial se pot perfeccionar infinitament, prenent lo millor de cada idioma y rebutjant o corregint lo dolent, cosa que no poden fer les llengües naturals (p.498).

A part de la dificultat en l'aprenentatge per l'arbitrarietat gramatical de les llengües naturals, per a Pujulà queda descartada com a llengua internacional escollida qualsevol llengua natural "vivent", ja que "l'enveja dels països, el temor de que la llengua escollida dongués preponderància al poble que la posseïa, la farien impossible". I quant a les llengües mortes, creu que són massa difícils d'aprendre i es necessita molt de temps d'estudi, el qual les fa inaccessible per a tothom.

Per a defensar l'elecció de la llengua esperanto com a principal candidata a convertir-se en la llengua internacional de consens, en l'article "Esperanto VI". VI, 287 (10 ago. 1905), p. 514-516, fa una comparació entre el sistema del volapük i l'esperanto, on titlla el volapük de llengua morta davant un esperanto en expansió i ple de vitalitat. Aquest fet es deu a les característiques que diferencien les dues llengües, com per exemple l'apriorisme del volapük⁴¹ versus el sistema *a posteriori* de l'esperanto, o la fonètica estranya i poc intel·ligible del volapük versus la simplicitat de l'esperanto que "ja desde'l començ que s'apren es molt fàcil de pronunciar y d'enrahonar" (p. 515).

Al final d'aquesta sèrie d'articles, insisteix en la idea que l'adopció d'una llengua internacional és l'evolució natural de la Humanitat que progressa.

Com sabem, la revista *Juventut* feia d'altaveu d'Unió Catalanista i com a tal publica el diari de sessions del seu consell general del 29 d'octubre de 1905 (només dos mesos i escaig després de l'últim article de la sèrie *Esperanto*). En aquest acte es va acceptar per unanimitat la proposta, presentada per Frederic Pujulà, Oriol Martí, Pere Manén i Joan Vergés, de reconeixement de la utilitat de la llengua esperanto com a llengua internacional, com a impediment a l'opressió de les llengües naturals (i per tant, nacionals) i l'acceptació de l'esperanto com a llengua de comunicació de l'entitat en les relacions internacionals. Pujulà, en la seva intervenció durant el consell, remarca la necessitat d'adoptar una llengua neutra per a les relacions internacionals "per medi de la que puguin els pobles oprimits oferirse llur sang e hisendes per apoyarse mútuament" (p.703).

A continuació, s'accepta unànimement la presentació oficial d'Unió Catalanista en l'esperantisme internacional mitjançant l'enviament d'una salutació "al doctor Zamenhof y a

---

⁴¹ Malgrat ser un idioma classificat com a sistema mixt.

totes les societats esperantistes y nacionalistes esperantistes del món”. A més, s’anuncia la pròxima publicació d’una gramàtica i un diccionari d’esperanto en català i Pujulà recorda als assistents com la llengua catalana va ser reconeguda i respectada al Congrés esperantista de Boulogne sur Mer celebrat uns mesos abans.

Finalment, “en Pujulà’s compromet, fins a tant que l’Esperanto estigui ben divulgat, a posarse a les ordres de la Junta y a donar classes de dit idioma. [...] El president demana l’honor de que aquestes classes sien donades en nom de la *Unió Catalanista*, a lo que accedeixen en Pujulà y en Manén, president de “Progrés”, ahont les classes se donaran”.

La següent secció esperantista publicada a *Joventut* és l’anomenada *Esperanta Fako*, que té com a objectiu la publicació de notícies relacionades amb l’esperanto i crear un espai de trobada setmanal per als esperantistes de tot el territori català. Aquesta secció, es publica en esperanto i català, contribuint a la missió de divulgació de l’esperanto per a catalanoparlants. No és redactada per Pujulà en la seva totalitat, però sí que serà l’òrgan oficial de l’associació Espero Kataluna, fundada per ell mateix.

La primera entrega d’aquesta secció és al núm. 307, i s’inicia amb el “saludo que Joventut envia als Esperantistes Húngars”, acordat en l’assemblea d’Unió Catalanista, on s’afirma, en llengua esperanto i traducció al català, que “avuy tot ha canviat; ja’ns entenem els pobles, y sense abdicar de nostres propries parles, que per ésser nostres cada un de nosaltres trobem més belles que les dels demés”. En el següent número, 308, la secció desitja que l’esperanto a Catalunya progressi ràpidament per a entrar a formar part en el grup de nacions avançades del món, quan diu “desitjem a l’Esperanto que progressi força. Que no’ns quedem enderrera dels altres pobles en aquesta materia desitjem” (p.9) i convida els lectors a inscriure’s al Tutmonda Jarlibro, “qu’es el llibre ahont consten les adreces de tots els esperantistes del món que hi ha volgut ésser inscrits”, a més d’oferir les pàgines de la secció als escrits dels lectors que vulguin enviar textos en esperanto, siguin originals o traduccions.

Al número 312 de l’1 de febrer de 1906, *Esperanta Fako* fa esment de l’absència de Frederic Pujulà a Barcelona, que seguirà la seva tasca divulgativa de l’esperanto des de la distància. Aquest apunt ens ajuda a situar la data de la sortida de Pujulà cap a l’exili a París abans de la publicació d’aquest número, però després del 13 de gener, data del número anterior, en la qual s’anuncia la participació de Pujulà en una conferència a Barcelona.⁴²

---

⁴² Trobem aquest punt referenciat a: Farré, I. (2016). «*Joventut*» (1900-1906) i el darrer modernisme. [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. Tesis Doctorals en Xarxa (TDX). <https://www.tdx.cat/handle/10803/392733#page=1>, p.1200.

La següent secció titulada *Gramatica de la llengua esperanto per F. Pujulà y Vallès*, promesa en números anteriors de *Joventut*, comença amb una introducció en dues parts titulada *Gramàtica fonamental de la llengua esperanto original del doctor Zàmenhof y traduhida al català per Joventut* als números 309 i 310, per continuar les entregues de gramàtica en els números següents fins a l'últim número de la revista, el 359 de 31 de desembre de 1906. Al número 315, Pujulà fa referència al retard en la publicació del diccionari esperanto-català (que ja no sortirà publicat fins l'any 1908 per la Biblioteca Joventut):

Les 16 regles de la Gramàtica Fonamental del Doctor Zamenhof, la lectura atenta de la Krestomatio del mateix autor, y un bon diccionari Esperanto Català són més que suficients pera que dominin en poch temps l'idioma internacional. [...] un diccionari en el qui s'hi trobessin les rels esperantes ab la equivalència catalana al costat. Entra això en els nostres propòsits. Sols el desitj de l'ordre's fa retardar la publicació d'aquell diccionari (p.156).

Pujulà escrivia aquestes paraules des de París, des d'on comença una nova secció titulada, justament, *Des de París*, un espai de crònica social i política. El primer article es publicà al número 314, el 15 de febrer de 1906; titulat *En la Sorbona de París*, relata la seva participació en una conferència de l'esperantista Carlo Bourlet que tingué lloc a la Universitat parisenca. Aquesta crònica és especialment interessant per l'explicació que hi fa sobre els inicis de l'esperantisme a Catalunya, les activitats dutes a terme per a tal fi i la seva implicació personal en tot aquest procés:

Vaig explicar tot el moviment esperantista a Catalunya desde sa naixença fins a l'època actual. Y, com es natural, al explicar que JOVENTUT fou la primera revista que parlà de la llengua internacional, al explicar que la Unió Catalanista havia adoptat l'Esperanto pera ses relacions, al explicar la obertura de cursos en el "Progrés", "Centre de Dependents del Comerç y de la Industria" y "Ateneu Enciclopédich obrer", al explicar la fundació de "Espero Kataluna" y els objectes d'aquesta societat, vaig explicar també lo que representava cada una d'aquestes entitats (p.100).

I no només això, sinó que mostrà als assistents de diverses nacionalitats textos catalans traduïts per ell mateix, per a donar a conèixer la sintaxi i la pronúncia de la llengua catalana.

En la mateixa secció publicada al número 313, del 8 de març de 1906, expressa la llibertat de pensament lligada a l'esperanto, que no és només una llengua sinó una ideologia separada de qualsevol religió o ideologia política, centrada en l'amor i la fraternitat humana.

Al número 343, del 6 de setembre de 1906, Pujulà inaugura una nova sèrie de quatre articles sobre la seva participació al II Congrés Internacional d'Esperanto de Ginebra, que tingué lloc al mes d'agost del mateix any, i al qual assistí en representació de *Joventut*,

La Societat Catalanista de Santiago de Cuba, a la Societat Catalana Espero Kataluna, de Barcelona, y el grupo Kvar Dikstrekoj, de Sarriá, quins objectes, com es sabut, no són altres que'l de propagar l'idioma internacional en terres quina parla sia la catalana, la nostra, la qu'hem après en el breçol, la qu'està en nostres ànimes, la qu'es una resultant de la nostra manera d'esser, pensar, de comprendre la vida y de realisarla (p.563).

D'aquesta explicació s'entén que Pujulà, en consonància amb les idees lingüístiques de la seva època, considera la llengua fruit d'una nacionalitat i d'una cultura, fent-la així portadora de la seva essència i moçant-la com a representació d'aquestes.

A continuació, segueix amb una declaració de principis basada en la seva total entrega a la lluita pels drets dels catalans, per tractar-se d'una qüestió de raó, veritat i justícia:

Fer constar una vegada més que totes mes energies, tota ma voluntat, tot quant sóch y valch, està al servey de nostres drets a tota hora, car es pera mi un honor grandíssim lluytar al costat de la rahó, de la veritat y de la justícia (p.564).

A partir de la seva crònica, s'entén com d'important va ser la seva participació en aquest segon congrés per a donar-se a conèixer personalment en el món esperantista i impulsar-lo com a personatge rellevant en l'organització de tals esdeveniments anuals.

Al darrer article sobre *El Congrés d'Esperanto* al número 346 del 27 de setembre de 1906, explica l'episodi que va patir en primera persona amb els representants de la Sociedad Española de Esperanto i la seva publicació *Suno Hispana*, l'oficial de l'exèrcit senyor Irija, el pare Guinaldo, el militar Vicente Inglada i el senyor Alfons Sabadell⁴³, episodi en el qual queda palès, davant tot l'esperantisme internacional agrupat per nacionalitats en representació de les llengües naturals del món, el conflicte entre Catalunya i Espanya per qüestions lingüístiques. Per a relatar-ho, Pujulà situa el lector a Ceret com a centre del primer esperantisme català, que més tard es traslladà a Barcelona per a una major expansió, qüestió que des d'un primer moment va provocar el rebuig de l'esperantisme en aquell moment a Catalunya, comandat majoritàriament per militars espanyols i clergues, que no veien amb bons ulls la intromissió del catalanisme en el projecte esperantista. Amb tot, Pujulà explica el menyspreu dels organitzadors de l'Asociación Española de Esperanto cap als esperantistes catalanistes, com aquells s'atribuïen falsament a les pàgines de *Suno Hispana* les iniciatives de l'Espero Kataluna, a més d'acusar-los de fer política davant dels congressistes i com Alfons

---

⁴³ D'aquest succés en parla la Dra. Farré a la seva tesi: Farré, I. (2016). «Joventut» (1900-1906) i el darrer modernisme. [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. Tesis Doctorals en Xarxa (TDX). <https://www.tdx.cat/handle/10803/392733#page=1> , p.1204.

Sabadell⁴⁴ es va fer inscriure al congrés com a delegat per Catalunya. Aquest fet va obligar a Pujulà a presentar una protesta al comitè, ja que

Particularment, nosaltres no podem comprendre còm poden formar part del Comitè en nom de Barcelona, els senyor Inglada que viu ben lluny y no es català ni el parla, y el senyor Sabadell, quina enemistat vers el català es ben manifesta (p.613).

La resolució del conflicte va ser favorable a la delegació catalanista, gràcies a la mostra de tots els documents que l'acreditaven com a representant de la llengua catalana i la impossibilitat de rebatre-ho per part dels espanyols.

En la narració d'aquest fet, Pujulà fa una defensa de l'ús del català per a l'aprenentatge de llengües estrangeres a Catalunya, adduint que "la ensenyança d'un idioma, que segons totes les regles pedagògiques, déu ferse en l'idioma natural del deixeble, y que segons les decisions del 1er Congrés d'Esperanto era de respectar la existència de les llengües naturals".

Encara es va donar un altre fet vergonyós relacionat amb l'afer dels esperantistes espanyols, quan l'oficial Irija va interrompre amb impropis i insults la salutació de Pujulà als congressistes en nom de la llengua catalana, interrupció que va ser esquivada per Pujulà amb un silenci, ignorant l'ofensa i evitant així la confrontació.

Arran d'aquest succés, l'autor recorda al lector la importància de la idea interna de l'esperanto, més enllà dels objectius pràctics de la llengua internacional, basada en la fraternitat i la justícia entre els pobles, ja que és aquesta idea interna la que dona força a l'esperanto.

Pujulà acaba el seu article proposant la ciutat de Barcelona com a seu del Congrés Internacional d'Esperanto (fita que aconseguí l'any 1909 amb el cinquè congrés) i fa una crida als catalans a parlar el català i usar l'esperanto per a comunicar-se amb persones no-catalanoparlants:

Poseuhi el coll pera expandirla, que si demà som molts, que si demà tot Catalunya n'és esperantista, tot Catalunya vol parlar català a casa y un idioma neutral pera comunicarse ab els homes d'altres terres, podrèm dir als esperantistes de tot el món: veniu a Barcelona a celebrar el Congrés! (p.616).

---

⁴⁴ Alfons Sabadell, segons Farré (2016), fou un agent d'assegurances considerat probablement el primer esperantista de Barcelona, que aprengué l'esperanto a través de la publicació esperantista de l'editorial Hachette de París i gràcies a la qual va contactar amb Vicente Inglada, el principal representant dels esperantistes militars espanyols a Catalunya. Ell és la persona que Pujulà acusa, en els seus escrits autobiogràfics, de posar la denúncia que el portarà a l'exili a París l'any 1906, arran de la ressenya en esperanto dels Fets del *Cu-Cu!*.

Vid. Farré, I. (2016). «*Juventut*» (1900-1906) i el darrer modernisme. [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. Tesis Doctorals en Xarxa (TDX). <https://www.tdx.cat/handle/10803/392733#page=1>, p.2357.

Projecte lingüístic: projecte polític i social. Conclusions.

A partir de les anàlisis del context i de les dades contingudes als articles de Pujulà, veiem la confluència de diverses qüestions a tenir en compte en relació al tema de la recerca, com són, d'una banda, *l'interès creixent a nivell internacional per la implantació d'una llengua auxiliar neutral* per a la comunicació internacional. En aquest context, l'any 1887 el Dr Zamenhof publica a Pòlònia el seu primer llibre sobre la llengua esperanto que ell anomena *Lingvo Internacia*. A Espanya, diversos àmbits veuen amb interès l'aparició d'aquesta nova llengua artificial, fàcil d'aprendre i funcional. Aquests àmbits són representats majoritàriament per militars, clergues i intel·lectuals, entre els quals partidaris del federalisme autonomista de Pi i Margall, que li dedica un article a la revista *El Nuevo Régimen* l'any 1898.

D'altra banda, *a Catalunya es viu un conflicte lingüístic*, derivat de la creixent diglòssia provocada per importants canvis socials i legislatius. Durant aquest període es dona un procés conscient de castellanització de les regions per part del govern d'Espanya i alhora la reivindicació i defensa de la llengua catalana a Catalunya, i en menor mesura a la resta de regions catalanoparlants.

Des de l'any 1890 la revista *L'Avenç* encapçala una campanya lingüística a favor de la reforma ortogràfica i gràcies a aquesta iniciativa i a les reivindicacions polítiques catalanistes, s'aconseguien grans avenços respecte a la llengua catalana, que difícilment, però, foren acceptats des de Madrid. Un actor destacat en aquestes reivindicacions fou La Lliga Regionalista, que a partir de 1901 aconsegueix donar un major suport polític a la causa, amb l'objectiu d'ampliar l'espai social i el reconeixement públic de la llengua catalana. El tema de la llengua a Catalunya fou en aquell període una lluita constant per a la conservació i el reconeixement.

El corrent artístic, ideològic i cultural del moment és el modernisme, que busca, per damunt de tot, la modernitat, l'europeisme i el progrés. És l'època dels grans avenços científics i industrials, la revolució dels transports i les comunicacions, l'arribada de l'energia elèctrica, l'entrada de noves doctrines socials i polítiques, tot per al progrés d'una Humanitat formada per nacions separades per la diversitat lingüística, fruit de l'ús de diferents llengües com a conseqüència de la caiguda de la Torre de Babel.

El modernisme que creu en el progrés de la Humanitat és partidari de la força dels individus que conformen la societat i dels avenços científics i tècnics, més enllà de la superstició atàvica.

Per això *aposta per l'esperanto*, una llengua moderna, nascuda artificialment a partir d'una ment humana, per a convertir-se en el vehicle de comunicació entre els diferents pobles i creada per a la igualtat de tots els individus, contra els antics esquemes de poder i dominació imperialistes. Aprendre l'esperanto és a principis del segle xx un acte trencador i progressista que projecta els seus parlants cap a un futur que els permetrà tenir accés que a una cultura que sempre havia necessitat de traductors intermediaris, a la literatura universal de forma directa i als avenços de la ciència.

A mode de petit resum dels inicis de l'esperantisme a Catalunya, de 1900 a 1906, trobem que l'any 1901 es publica a Olot el primer article sobre la llengua de Zamenhof a Catalunya a la revista *Sanch Nova*, titulat "L'esperanto". El 1902 es crea el primer curs públic d'esperanto a Barcelona. L'any 1903, l'anarquista i esperantista francès Paul Berthelot funda des de la Catalunya Nord, a Ceret, la primera associació esperantista a Catalunya, l'AEC o Aplec Esperantista de Catalunya, des d'on s'estableixen contactes amb Barcelona i Manresa, creant així una primera xarxa de difusió de l'esperanto, en la qual ja es compten una centena d'esperantistes a tot Catalunya, molts d'ells clergues i militars. Aquell mateix any, també es funda la Sociedad Española para la Propagación del Esperanto a València. A partir del 1904 es registren nous grups esperantistes a Catalunya després de la creació de l'AEC a Ceret, i es comencen a aconseguir les primeres fites d'aquesta activitat associativa: la primera és la defensa de l'esperanto com a llengua per a les relacions internacionals al Congrés Obrer de Sabadell de 1904. L'any següent apareix el primer número del butlletí de l'AEC *Espero de Katalunjo* i la Unió Catalanista es pronuncia a favor de l'ús de l'esperanto com a llengua internacional. Es funden nous grups esperantistes a Barcelona i comença l'activitat de difusió de l'esperanto per part de Frederic Pujulà.

L'any 1906 i coincidint amb el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana a Barcelona, s'observa un fort creixement del moviment esperantista: s'incrementen les activitats associatives en tot el territori català i la Biblioteca Joventut publica la primera *Gramàtica catalana de la llengua internacional esperanto* de la mà de Frederic Pujulà.

Aquesta expansió de l'esperanto a Catalunya va en consonància amb l'entusiasme que s'experimentà a tot el continent europeu, per no dir al món sencer: s'obren seccions dedicades a l'esperanto en múltiples diaris i es fan manifestos a favor de l'ús de l'esperanto com a llengua internacional (que no universal) en congressos internacionals, entre d'altres.

Mentre una *part del catalanisme de l'època comparteix l'ideari esperantista*, una altra veu en la llengua esperanto una amenaça a les aspiracions de recuperació lingüística del català, elemental per a

la consecució dels objectius catalanistes. Un dels majors defensors de la relació positiva entre esperantisme i catalanisme és Frederic Pujulà, que encapçala la divulgació de la llengua internacional a través de les pàgines de *Joventut*, on abans s'encarregà de divulgar les idees federalistes rectores de la revista en uns articles de recensió d'obres de Pi i Margall.

Els catalanistes defensors de la llengua esperanto per a la comunicació internacional eren també partidaris de la idea interna de l'esperanto amb la qual aconseguir la pau, el progrés i l'agermanament dels pobles, i defensaven la llengua esperanto com a instrument per al respecte a la llengua nacional. Un altre sector afí a l'esperantisme fou el moviment obrer, pel seu perfil internacionalista.

Pujulà i «Joventut»: el projecte lingüístic

La sèrie d'articles que Frederic Pujulà escrigué a partir del 1905 a la revista *Joventut* formen part d'una estratègia d'activisme a favor de la implantació de la llengua esperanto com a llengua internacional, amb l'objectiu d'obtenir per la via internacional el reconeixement de Catalunya com a nació, necessari per a aconseguir l'autonomia dins d'Espanya. Així doncs, podem afirmar que l'esperantisme a *Joventut* és catalanista. I una prova n'és la persecució a la qual va ser sotmès Pujulà des que va voler fundar una associació esperantista a Barcelona deslligada de la Sociedad Española de Esperanto.

Cada secció iniciada a la revista respon a un pas dins del pla traçat que es va poder dur a terme malgrat la desaparició de la revista, gràcies a la Biblioteca Joventut que serví a partir de 1907 d'òrgan de publicació de textos i manuals en esperanto.

Els articles observats s'agrupen en cinc blocs que responen, cadascun d'ells, a un pas diferenciat en l'estratègia divulgativa de l'esperanto i d'internacionalització del catalanisme:

Pas 1: Presentació - És l'anomenada *Esperanto* com a inici del projecte per donar a conèixer la llengua internacional al catalans amb la introducció a la història de les llengües artificials i la presentació de la llengua esperanto.

Pas 2: Suport oficial - El trobem a l'article sobre la reunió del consell general de representants de la Unió Catalanista de finals d'octubre de 1905, en la qual es pren acta de les propostes, votacions i resolucions preses, una d'elles l'acceptació de l'esperanto com a llengua auxiliar per a les relacions internacionals de l'entitat, que esdevé així l'organisme autoritzat representatiu del catalanisme. Amb aquesta decisió s'impulsa l'esperanto a Catalunya dotant-

lo d'oficialitat, alhora que s'oficialitza la presència catalana en congressos internacionals esperantistes.

Pas 3: Divulgació - És la secció *Esperanta Fako*, per a la publicació de fets relacionats amb l'esperanto a dins i fora de Catalunya, amb objectiu divulgatiu i de creació d'una xarxa d'esperantistes de llengua catalana.

Pas 4: Internacionalització - És la secció *Des de París* que ofereix una crònica d'esdeveniments relacionats amb l'esperantisme internacionals i les accions dutes a terme per Pujulà en representació catalana a l'exterior. Hem de recordar que París era el centre mundial de l'esperantisme en aquell moment. Caldria veure si aquesta secció va ser planificada o accidental, degut a l'exili forçós de Pujulà, que d'altra banda no li va impedir seguir endavant amb la seva tasca de difusió del catalanisme a l'exterior i de l'esperantisme a Catalunya.

Pas 5: Reconeixement – Secció constituïda per la crònica sobre el II Congrés d'Esperanto a Ginebra, a la qual assistí Frederic Pujulà com a representant. Aquest pas és el de la participació activa en un esdeveniment a nivell mundial a través d'organismes esperantistes catalans com són la Unió Catalanista, la revista *Joventut*, l'associació *Espero Kataluna* i el Centre Catalanista de Santiago de Cuba, en representació de la llengua i la nació catalanes, per al seu reconeixement internacional.

Tal com hem apuntat, el projecte de difusió de l'esperanto a Catalunya engegat a *Joventut*, com a portaveu d'Unió Catalanista i per tant del catalanisme, va poder continuar malgrat el tancament de la revista, a través de la Biblioteca Joventut amb publicacions puntuals, aconseguint l'objectiu d'estructurar un moviment esperantista actiu i important a Catalunya, que culminà amb la consolidació aconseguida amb la celebració del V Congrés Internacional d'Esperanto a Barcelona l'any 1909.

És important assenyalar el paper representatiu de Pujulà en tota l'estratègia divulgativa, duta a terme a títol personal i alhora amb el compromís adquirit amb la Unió Catalanista que prefereix portar a terme accions de reconeixement nacional fora d'Espanya, lluny del possibilisme de la Lliga al Congrés. És així com en el breu lapse d'un any i mig Pujulà aconsegueix "l'oficialitat" de l'esperanto a la Unió Catalanista, funda una associació, una revista, crea una xarxa esperantista a Catalunya, dona conferències, obre cursos d'esperanto en diverses entitats, escriu articles de denúncia en diverses revistes i diaris internacionals (activitat que va reportar-li el rebuig dels líders esperantistes espanyols, fins al punt d'haver

de marxar a l'exili) i aconseguir el reconeixement de la llengua catalana com a llengua nacional des de la seva acció a París i al Congrés Internacional celebrat a Ginebra el 1906.

Aquest projecte lingüístic implica tanmateix la reivindicació de la llengua catalana com a llengua pròpia de Catalunya i per tant el rebuig de la penetració, titllada per Pujulà d'imperialista, de la llengua castellana en àmbits quotidians abans ocupats per la llengua catalana, representant un retrocés en el seu ús. L'acceptació del projecte esperantista a Catalunya porta implícit el respecte i la protecció de la llengua catalana com a llengua nacional pròpia, i el rebuig del castellà com a llengua imposada i invasora. I és en aquest punt que el projecte esperantista es complementa amb el projecte de reivindicació i protecció de la llengua catalana dut a terme per La Lliga Regionalista des del Congrés de l'Estat. Podríem dir, que la Lliga fa la seva lluita des de dins a un nivell polític i la Unió Catalanista porta la seva acció a l'exterior i a un nivell político-social, amb l'objectiu de complementar-se. Per aquest motiu foren acusats de fer política per part dels representants espanyols al Congrés de Ginebra (fet descrit per Pujulà en el seu darrer article sobre el congrés) i podem considerar que, encara que de manera indirecta, els plans de Pujulà i el grup d'impulsors de l'esperantisme a Catalunya tenien a veure efectivament amb la política i eren els de fer la revolució, una revolució pacífica, natural i des de dins de l'individu per a transformar la societat i la humanitat sencera.

El pla, efectivament era el d'aconseguir amb la revolució del llenguatge l'enderrocament dels Estats imperialistes i la implantació d'un nou sistema d'agermanament de pobles autònoms, en condicions de llibertat: la federació mitjançant el pacte que va teoritzar Pi i Margall i que va trobar el complement ideal, com a projecte realitzable, en la idea interna que Llätzer Zamenhof proposà per la seva *Lingvo internacia*.

El pensament lingüístic de Frederic Pujulà

A partir de la bibliografia consultada i de l'anàlisi dels articles escrits per Frederic Pujulà a la revista *Joventut*, podem extreure un seguit d'idees respecte de la llengua esperanto que conformen el pensament lingüístic de l'autor durant el període d'activitat com a divulgador de la llengua internacional:

1. L'esperanto és el millor mitjà per a la consecució de l'entesa entre pobles i té com a objectiu portar la pau al món.

2. L'esperanto és el futur de la humanitat, que té com a tendència natural inevitable la unió dels pobles.
3. L'esperanto forma part d'un pla estratègic per a la creació d'una nova humanitat organitzada i basada en el respecte i les relacions internacionals.
4. L'esperanto és l'eina per a crear una xarxa de suport entre nacions oprimides mitjançant la qual denunciar les agressions.
5. L'esperanto és una eina de progrés per a la transmissió d'idees, cultura i avenços científics i tècnics.
6. L'esperanto és útil per a l'expansió comercial de Catalunya al món, així com per a donar a conèixer internacionalment les demandes del catalanisme.
7. La llengua internacional no és en cap cas una amenaça per a les llengües nacionals, que pel fet de ser naturals tenen la seva raó de ser, igual que les nacions de les quals en són l'ànima. En aquest sentit, la llengua esperanto és una llengua artificial neutral que només ha de ser usada en l'esfera internacional per a no interferir en l'ús de les llengües naturals de cada regió. L'estudi i la propagació de l'esperanto són sinònims d'amor per la llengua pròpia.
8. La llengua internacional ha de ser més fàcil d'aprendre que cap llengua natural, eliminant-ne les excepcions i simplificant-ne les regles.

Aquests vuit punts coincideixen totalment amb la *interna idea* de Zamenhof que com hem vist es complementen amb la ideologia pimargalliana basada en la unió dels pobles, agrupats per nacionalitats, mitjançant el lliure pacte federatiu.

En tota la producció periodística pujuliana d'aquesta època hi subjau la idea de progrés, tan present d'altra banda en el moviment modernista, entès com a dinàmica natural pròpia de la humanitat. El progrés com a modernitat que ha d'alliberar els individus per a la creació d'una societat més justa, on cada individu pugui produir-se i viure segons la seva essència i naturalesa, i per tant es pugui expressar lliurement amb la seva pròpia llengua. Una llengua que deu les seves característiques al què Pujulà anomena "el terrer", és a dir, que és com és en cada punt geogràfic de la terra degut a les característiques de l'entorn i allò que ell es refereix com a "medi-ambient". Per a Pujulà la llengua és la nació íntima, allò que vehicula el sentiment identitari i el transforma en identitat nacional a un nivell social.

Així com en un primer estadi de la producció periodística a *Joventut*, període comprès entre 1900 i 1905, la seva activitat ideològica es centra en la difusió de les idees federalistes de Pi i Margall com a figura a seguir, amb l'objectiu de convèncer la societat del sistema polític

millor, per més just. En el segon estadi, els anys 1905 i 1906, i ja amb un pla traçat per a la consecució del què molts titllen d'ideal però que Pujulà sempre repeteix que és un objectiu realitzable, aquest líder ideològic passarà a ser Llàtzer Zamenhof, al qual s'alia per a actuar dins el moviment de pau i fraternitat entre nacions que representa l'esperanto. Des de 1905 Pujulà desenvoluparà una activitat frenètica per a expandir l'esperantisme a Catalunya, creant la xarxa necessària per a consolidar-lo i portant aquesta xarxa a l'exterior per a presentar Catalunya com una nació autònoma amb una llengua pròpia. La cerca de reconeixement del català en aquella època sabem que ocupava part de l'activitat de diversos actors socials a Catalunya com són La Lliga a Madrid, Alcover i els organitzadors del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906 des de dins i Pujulà en representació de *Joventut* i la Unió Catalanista a l'exterior. Només cal recordar la conferència que va donar a la Sorbona de París l'any 1906, en la qual va presentar la llengua catalana amb les seves característiques mitjançant textos literaris, així com la seva participació al II Congrés Internacional d'Esperanto de Ginebra com a representant de la llengua catalana.

L'estratègia lingüística d'adopció d'una llengua internacional com a garantia de preservació i enfortiment de les llengües nacionals, i per tant, l'establiment del català com a llengua única a Catalunya respon precisament a les demandes inscrites a les Bases de Manresa per la Unió Catalanista, de la qual tant hi formaven part polítics de la Lliga com personalitats més d'esquerres afins al federalisme autonomista, corrent representat a les pàgines de *Joventut* per Frederic Pujulà; un autonomisme que no és en cap cas separatista per universalista, o dit d'una manera, no és que els seus partidaris vulguin separar-se de l'Estat sinó que volen abolir els estats per a federar les regions, per a què no existeixin els països, sinó la formació d'una pàtria universal conformada per tots els pobles del món amb les seves característiques i particularitats intactes, dins les quals hi ha les llengües. L'esperanto és, doncs, la revolució esperada: la revolució de la justícia, la pau i l'amor universal.

Sobre Catalunya

Catalunya està vivint esclava d'Espanya, però cada català està vivint lliure en si mateix; per tant, el català serà lliure.

Un proverbi català diu això: cada català té un rei al cos. I la gent que té un tal proverbi, si no és lliure, ho serà.

Un representant de la nació en el Parlament d'Aragó digué al rei això: “cada un de nosaltres valem com Vós, i tots nosaltres valem més que Vós”. El poble que parla així no pot morir, car conserva la vida no en la multitud -ànima de l'Estat sinó en els individus- objectius de la humanitat.

Els catalans, amants del progrés i comprenent que la llibertat absoluta de l'individu és el més bell ideal de la humanitat, lluita i lluita sempre per la llibertat de la seva pàtria, no per anar de retorn, sinó perquè veiem molt bé que l'individu no serà mai lliure, si el grup al qual pertany és esclavitzat.

El nostre programa és molt simple: Autonomia de la nació dintre l'Estat; autonomia del país dintre la nació; autonomia de la família dintre la ciutat; autonomia de l'individu dintre la família... I en si mateix, car voldrem estar vivint sense coses del passat, i caminar no per camins ja fets sinó camps a través en mig d'herbes florides.

No treballem per a nosaltres mateixos, sinó per als nostres nets; per tant la victòria és nostra.

Les nostres creences ens impedeixen d'esgrimir armes. Potser també ens ho impedeixin els nostres escassos recursos, car l'Estat és molt gran i nosaltres som molt petits... però petits com formigues, que treballen per a l'hivern i transporten grans molt feixucs.

No esgrimim per als que han estat morts, sinó que esgrimim per als que s'ha fet viure, les qualitats dels quals terroritzen encara més els nostres enemics. La nostra acció de lluita consisteix només en una cosa: fer cultura. Sabem molt bé que un home instruït és un home lliure i quan l'Estat tanca una escola, nosaltres n'obrim dues. L'Estat riu veient que gastem diner i activitats, però qui riu últim riu millor.

Estaria cec qui no veiés que el nostre objectiu es pot assolir. Catalunya serà alliberada, perquè això volem nosaltres catalans, perquè això vol el progrés, perquè això vol l'amor del món sencer, perquè en els segles venidors els grups naturals, les nacions naturals seran lliures.

Els Estats, monstres nascuts de l'imperialisme autocràtic, han de morir perquè el món sencer pugui sentir els riures sonors i joiosos de la Natura.

Frederic Pujulà i Vallès

Bibliografia

Context

- Almirall, V. (1994). *Lo catalanisme*. Barcelona: Edicions 62.
- Anarquisme i catalanisme. (2012). Recuperat de <http://culturaipais.blogspot.com.es/2012/10/anarquisme-i-catalanisme-dos-moviments/> (13/04/2018)
- Anguera, P. (1994). «El catalanisme en la historiografia catalana». *Recerques: Història, economia i cultura*, N° 29, 1994, págs. 61-83.
- Arquer, J. (04/02/1931). Catalanisme i obrerisme. *Hora*, II, 6.
- Bahamonde, Á. (2000). *Historia de España. S.XIX. 1875-1939*. Madrid: Ediciones Cátedra.
- Balcells, A., et alii. (2006). *Història de Catalunya*. Madrid: La Esfera de los Libros.
- Boix, E., Vila, X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel Lingüística.
- Campàs, J. (1993). *L'art modernista. Una visió històrica*. Barcelona: Editorial Barcanova.
- Castellanos, J. (2011) «La mirada social dels escriptors en els anys del Modernisme». *Anuari Verdguer*, Núm. 19, p. 155-176, <https://raco.cat/index.php/AnuariVerdguer/article/view/262303>.
- Catalanisme polític i obrerisme. (s.d.). Recuperat de <https://elliot.cat/catalanisme-politic-obrerisme/> (13/04/2018)
- Clara, J. (1986). *Els maçons a Palafrugell*. Figueres: Institut Ramon Muntaner.
- Duarte, A. (1988). *Pere Corominas: del republicanisme als cercles llibertaris (1888-1896)*. Barcelona: Publicacions de l'abadia de Montserrat.
- Ferrando, A., Nicolás, F. (2011). *Història de la Llengua Catalana*. Barcelona: Àgora.
- Ferrer i Gironès, F. (1986). *La persecució política de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- Figueras, F. (s.d.). El modernisme. Recuperat de <https://lletra.uoc.edu/ca/periode/el-modernisme/detall/> (13/05/2018)
- Figueres, J.M. (1981). *La Renaixensa. Diari de Catalunya (1881-1905)*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor.
- Figueres, J.M. (1989). *La premsa catalana*. Barcelona: IEC.
- Francesc Pi i Valentí Almirall (s.d.). Recuperat de www.historiadeespananivelmedio.com (04/03/2017).
- Galindo, M; De Rosselló, C.; Bernat, F. (2021). *El castellà a la Catalunya contemporània: Història d'una bilingüïtzació*. Benicarló: Onada.
- Grau, J. (2006). *La Lliga Regionalista i la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'abadia de Montserrat.
- L'Avenç (1881-1893). (2022). Recuperat de: [https://ca.wikipedia.org/wiki/L%27Aven%C3%A7_\(1881-1893\)](https://ca.wikipedia.org/wiki/L%27Aven%C3%A7_(1881-1893)) (01/07/2022)

- Marfany, J.L. (1969). *Jaume Brossa. Regeneracionisme i modernisme*. Barcelona: Edicions 62.
- Marfany, J.L. (1995). *La cultura del catalanisme*. Barcelona: Editorial Empúries.
- Pich Mitjana, J., Martínez Fiol D. (2012). «Almirall I El Catalanisme Progressista. Resposta a Joan- Lluís Marfany». *Recerques: Història, Economia, Cultura*, [en línia], 1, Núm. 64, p. 143-155, <https://raco.cat/index.php/Recerques/article/view/329605> [Consulta: 6-09-2022].
- Pla, J. (1969). *Homenots. Primera sèrie. Obra Completa, Vol. XI*. Barcelona: Editorial Destino.
- Pradilla, M.A. (20/02/2018). L'entorn sociopolític d'un intel·lectual admirat. *El Temps*, 1758.
- Ràfols, J.F. (1949). *Modernismo y modernistes*. Barcelona: Destino.
- Riquer, B., et alii. (1995). *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia catalana.
- Riquer, M., Molas, J. & Comas, A. (1986). *Història de la Literatura Catalana. Vol.8*. Barcelona: Ariel.
- Soler, P. (2001). *El Modernisme*. Col·lecció Quaderns de la Revista de Girona, núm. 93, Sèrie Guies, núm. 39. Girona: Edicions Diputació de Girona / Caixa de Girona.
- Tavaní, G. (1994). *Breu història de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- Torres i Bages, J. (1988). *La tradició catalana*. Barcelona: Edicions 62 i La Caixa.
- Vallès, E. (1974). *Història gràfica de la Catalunya contemporània. De l'Exposició Universal a Solidaritat Catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- Vives, V., Llorens, M. (1958). *Industrials i polítics (segle XIX)*. Barcelona: Editorial Teide.

Esperanto i llengües artificials

- (02/06/1904). El latín comercial. *La Academia Calasancia*, (293), 467-468.
- (02/11/1905). Unió Catalanista. Consell general de representants. *Juventut. Periòdic catalanista*, (299), 703-704.
- (04/09/1870). Segundo Congreso Universal de Obreros en Lausanne, Suiza. *La Federación*, (55), 3.
- (08/04/1892). *La Publicidad*, (4628).
- (10/10/1887). *La Publicidad*, (3507).
- (11/03/1880). Notas sobre l'estat de la llengua catalana. *Diari Català. Polítich y literari*, (287), 522.
- (13/02/1870). Primer Congreso Universal de Obreros en Ginebra, Suiza. *La Federación*, (29), 2-3.
- (16-31/03/1899). L'idioma universal. *La Veu de Catalunya*, (74-89).
- (21/03/1886). *La Publicidad*, (2940).
- (22/10/1885). Novas. *L'Arch de Sant Martí*, (94), 799-800.

- (23/02/1905). El Esperanto. ¿Qué es eso?. *Sabadell Moderno. Diario de avisos y noticias*, (43).
- (25/09/1870). Segundo Congreso Universal de Obreros en Lausanne, Suiza. *La Federación*, (58), 3-4.
- (27/11/1902). Novas. *Joventut. Periòdic catalanista*, (146), 776.
- (30/11/1880). Primer Congrès Catalanista. *La Il·lustració catalana*, (15), 83.
- (30/11/1890). Novas. *L'Avens*, (11), 268.
- Alcalde, X. (s.d.). El Internacionalismo práctico del esperanto durante la Primera Guerra Mundial. Recuperat de <https://www.nodo50.org/esperanto/artik121es.htm> (10/10/2018)
- Alòs i Font, H. (2014). Les llengües planificades com a mètode d'investigació lingüística. *Kataluna Esperantisto. Llengua internacional i drets lingüístics*, (362-3), 20-34.
- Bonaparte Wyse, W.C. (1882). Discurs. *La Renaixensa*, (28-30), 217-219.
- Boulton, M. (1987). *Zamenhof. Autor de l'esperanto*. Barcelona: Editorial El Llamp.
- Breve historia de las lenguas artificiales. (18/06/2017). Recuperat de https://es.wikibooks.org/w/index.php?title=Esperanto/Información/Breve_historia_de_las_lenguas_artificiales&oldid=332555 (10/10/2018)
- Burney, P. (1966). *Les langues internationales*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Calvet, J.L. (1981). *Les langues véhiculaires*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Carreras, J. (1946). *De Ramon Llull a los modernos ensayos de formación de una lengua universal*. Barcelona: CSIC.
- Couturat, L., Leau, L. (1903). *Histoire de la Langue Universelle*. Paris: Hachette.
- Eco, U. (2005). *La búsqueda de la lengua perfecta*. Barcelona: Editorial Crítica.
- Edwards, J. (2008). *Un món de llengües*. Barcelona: Editorial Aresta.
- Giménez Soler, A. (17/08/1899). La enseñanza del latín. *La Academia Calasancia*, (178), 636-644.
- Godoy, M.D., Berta, X. (Gener 2016). L'esperanto a les comarques gironines. *Revista de Girona*, (294), 72-95.
- Janton, P. (1976). *El esperanto*. Barcelona: Editorial Oikos-tau.
- Jespersen, O. (1969). *La llengua en la humanitat, la nació i l'individu*. Barcelona: Edicions 62.
- Junyent, C. (1998). *Contra la planificació*. Barcelona: Editorial Empúries.
- Künzel, W., Cornelius, H. (1998). El Ars Generalis Ultima de Ramon Llull (Estudios sobre un origen secreto de la teoría computacional). *Revista Española de Filosofía Medieval*, (5), 89-107.
- Lengua artificial. (s.d.). Recuperat de https://www.ecured.cu/Lengua_artificial (10/10/2018)
- Llengües artificials. (20/05/2004). Recuperat de <https://www.vilaweb.cat/www/diariescola/noticia?id=853796> (10/10/2018)

Martí Bataller, A. (2018). *Internacionalisme o nacionalisme? Socialisme i nació als territoris de llengua catalana (1931-1936)*. Catarroja: Editorial Afers.

Pi i Margall, F. (31/10/1915). El problema de las lenguas; Vano empeño; El esperanto. *El nuevo régimen*, (5), 123-133.

Poblet i Feijoo, F. (2004). *Els inicis del moviment esperantista a Catalunya*. Sabadell: Associació Catalana d'Esperanto.

Poblet i Feijoo, F. (2008). *El Congrés Universal d'Esperanto de 1909 a Barcelona*. Sabadell: Associació Catalana d'Esperanto.

Poblet i Feijoo, F; Alòs, H. (2010). *Història de l'esperanto als Països Catalans*. Barcelona: Esperanto Cat.

Porset, CH. (1979). Notes sur les langues artificielles aux XIXe siècle. *Romantisme*, (26-26), 179-189.

Pujulà i Vallès, F. (03/08/1905). Esperanto. *Joventut. Periòdic catalanista*, (286), 495-498.

Pujulà i Vallès, F. (04/01/1906). Esperanta fako. *Joventut. Periòdic catalanista*, (308), 9-10.

Pujulà i Vallès, F. (06/07/1905). Esperanto. *Joventut. Periòdic catalanista*, (282), 430-433.

Pujulà i Vallès, F. (10/08/1905). Esperanto. *Joventut. Periòdic catalanista*, (287), 514-516.

Pujulà i Vallès, F. (1913). *Curs pràctic de la llengua esperanto*. Barcelona: Biblioteca popular de l'Avenç.

Pujulà i Vallès, F. (20/07/1905). Esperanto. *Joventut. Periòdic catalanista*, (284), 459-461.

Pujulà i Vallès, F. (22/06/1905). Esperanto. *Joventut. Periòdic catalanista*, (280), 401-402.

Pujulà i Vallès, F. (27/07/1905). Esperanto. *Joventut. Periòdic catalanista*, (285), 475-476.

Pujulà i Vallès, F. (29/06/1905). Esperanto. *Joventut. Periòdic catalanista*, (281), 411-413.

Rodríguez, B., Cardelús Carrera, C. (19/04/1906). El Esperanto. *La Academia Calasancia*, (338), 316-321.

Siruela, J. (2015). *Libros, secretos*. Barcelona: Editorial Atalanta.

Tusón, J. (2006). *Les llengües del món*. Barcelona: UOC.

Pujulà i «Joventut»

Aragó, N., Vilallonga, M. (Eds.). (2003). *Atles literari de les terres de Girona. Segles XIX i XX*. Girona: Diputació de Girona.

Broch, À. (Dir.). (2008). *Diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Enciclopèdia catalana.

Claramunt, J., Pujulà, F., Gil Toll (Ed.). (2016). *El Diluvio. Memorias de un diario republicano y federalista de Barcelona (1858-1939)*. Barcelona: Ediciones Carena.

Fabre, J. (2013). Frederic Pujulà, periodista condemnat a mort pel franquisme. *Serra d'or*, 639, p. 36-37.

- Farré Vilalta, I. (2016). *«Joventut» (1900-1906) i el darrer modernisme*. [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. Tesis Doctorals en Xarxa (TDX).
<https://www.tdx.cat/handle/10803/392733#page=1>
- Farré Vilalta, I. (2006). Dues cartes de Frederic Pujulà a Caterina Albert. Testimoniatge de combat i supervivència. *Els marges: revista de llengua i literatura*, 80, p. 97-104.
- Gelabertó, J., Gelabertó, J.C. (2007). Frederic Pujulà i Vallès, escriptor i polític palamosí. *Revista de Girona*, 245, p. 52-57.
- Marco, J. (1983). *El modernisme literari i d'altres assaigs*. Barcelona: El Punt / Edhasa.
- Martínez, D. (2004). Els intel·lectuals *poilus* i el mite dels “voluntaris catalans”. *L'Avenç: revista d'història i cultura*, 294, p. 29-33.
- Masjoan, E. (2015). El teatre fet pels obrers a Sabadell (1880-1939). *Arraona: revista d'història*, 35, p. 20.
- Montero, F. (2018). Ambaixador dels catalans aimadors de França i cronista de bivac. L'experiència de Frederic Pujulà a la Gran Guerra. *Afers: fulls de recerca i pensament*, vol. 33, núm. 89, p. 85-106.
- Museu d'Història de Catalunya. (2018). *Flames a la frontera. Catalunya i la Gran Guerra*. [Fulletó informatiu].
- Pagès i Jordà, V. (2018). *Clàssics revisitats*. Girona: Diputació de Girona.
- Palau i Fabre, J. (2006). *Picasso i els seus amics catalans*. Barcelona: Galàxia Gutenberg.
- Pla, J. (1977). *Prosperitat i rauxa de Catalunya*. Barcelona: Edicions Destino.
- Puig, E. (2007). Frederic Pujulà, un palamosí universal oblidat al seu poble. *Revista del Baix Empordà*, 15, Any IV, p. 35-43.
- Pujol, A. (2016). *Guia sentimental de l'Empordanet*. Barcelona: Editorial Pòrtic.
- Pujulà, F. (1902). *Francisco Pi y Margall: estudi del medi ambient en que's mogué*. Barcelona: Joventut.
- Pujulà, F. (2006). *En el repòs de la trinxera*. (Pròleg de Joaquim Martí). Barcelona: Edicions de 1984.
- Roig, S. (2012). *El futur dels nostres avis*. Col·lecció Josep Pla. Girona: Diputació de Girona.

Annexos

MÀSTER DE RECERCA EN HUMANITATS (UdG)

Assignatura: TALLER DE RECERCA

Març 2017

PLA DE RECERCA - TFM

Títol treball: EL PENSAMENT LINGÜÍSTIC DE FREDERIC PUJULÀ (1877-1968)

Autora: CATERINA MARTÍ BONAL

1. Línia de Recerca

Història de la Llengua.

2. Resum

Estudi i anàlisi de l'obra periodística de l'escriptor Frederic Pujulà, en relació, principalment, amb la seva ideologia lingüística.

3. Paraules clau

Esperanto, llengües internacionals, catalanisme.

4. Proposta d'índex del treball

- Introducció / Presentació.

1. Vida i obra de F.Pujulà

1.1. De Palamós a Barcelona

1.2. El món esperantista

1.3. Entre guerres

1.4. Exili

2. Col·laboracions periòdiques

2.1. Revistes i diaris

2.2. Articles a la Revista Joventut

2.2.1. Política, cultura i societat

2.2.2. Sobre l'esperanto i altres llengües

(...)

3. Projecte lingüístic. Projecte social

4. Conclusions

5. Bibliografia

5. Breu estat de la qüestió

Frederic Pujulà (1877-1968) ha estat estudiat principalment com a novel·lista i com a introductor de l'esperanto a Catalunya. Se'l presenta com a autor de la primera novel·la de ciència ficció en català, "Homes artificials", i també com a l'organitzador del Primer Congrés Esperantista a Barcelona, moviment molt de moda a l'època, i que li va reportar reconeixement i contactes tan destacats com el del Dr. Zamenhoff, creador de l'esperanto.

6. Hipòtesi

Frederic Pujulà, com a intel·lectual propulsor del projecte de llengua internacional esperantista a Catalunya, en quina mesura compartia el pensament lingüístic d'alguns dels seus contemporanis de la Catalunya modernista (recuperació de llengües regionals vs. projectes de llengües internacionals)?

7. Objectius

Determinar la ideologia política, cultural i lingüística de Frederic Pujulà.

8. Metodologia

Lectura i anàlisi d'articles de premsa de F.Pujulà a la revista *Joventut* (*Joventut: periòdich catalanista, art, ciència, literatura*. Barcelona: s.n., 1900- 1906 (Fidel Giró, impr.)

Lectura i anàlisi d'articles de premsa (diaris i revistes diverses) de l'època sobre F.Pujulà.

Buidatge d'obra manuscrita del Fons Pujulà a la Biblioteca de Catalunya.

Entrevista a familiars i/o persones relacionades.

Estudi bibliogràfic del context.

9. Pla de treball

	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEM.
Bibliografia sobre vida i obra F.Pujulà.	X	X					
Obres literàries de F.Pujulà	X	X					
Estudi context social, polític i cultural	X	X					
Bibliografia esperanto i llengües internac.		X	X				
Articles de premsa escrits per F. Pujulà			X				
	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEM.
Articles de premsa sobre F.Pujulà			X				

Entrevista a persones relacionades				X			
Redacció i/o reescriptura				X			
Entrega i revisió				X	X	X	
Defensa							X

10. Bibliografia bàsica

- Bibliografia de referència:

SOLÉ I CAMARDONS, J. *Poliglotisme i raó: el discurs ecoidiomàtic de Delfi Dalmau*. Barcelona: Pagès Editors, 1998.

- *Joventut: periòdich catalanista, art, ciència, literatura*. Barcelona: s.n., 1900- 1906.

- Bibliografia general:

AMAT, O; ROCAFORT, A. *Com fer recerca*. Barcelona: Editorial Profit, 2017.

BJØRNSON, B. *Més enllà de les forsas: primera y segona part*. Pròleg de Frederic Pujulà i Vallès. Barcelona: Joventut, 1904.

ECO, U. *La búsqueda de la lengua perfecta*. Barcelona: Editorial Crítica, 1999.

FERRANDO, A; NICOLÀS, M. *Història de la llengua catalana*. Barcelona: UOC, 2011.

GRAU, D; GODOY, M.D; BERTA, X. (2016). L'esperanto a les comarques gironines. *Revista de Girona*, 294, 72-94.

GRAU, J. *La lliga regionalista i la llengua catalana (1901-1924)*. Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat, 2006.

POBLET, F; ALÒS, H. *Història de l'esperanto als Països Catalans*. Barcelona: Associació Catalana d'Esperanto, 2010.

PUJULÀ, F. *Curs pràctic de la llengua esperanto*. Barcelona: Biblioteca Popular de l'Avenç, 1913.

PUJULÀ, F. *En el repòs de la trinxera*. Barcelona: Edicions de 1984, 2006.

PUJULÀ, F. *Homes artificials*. Lleida: Pagès Editors, 2009.

ROIG, S. *El futur dels nostres avis*. Girona: Diputació de Girona, 2012.

Annex 2. Respostes

TRANSCRIPCIÓ de les respostes rebudes per correu electrònic en referència a la figura de Frederic Pujulà i Vallès:

*Solé i Camardons:

1 (26.02.2022)

No és un "fons" és la correspondència a que vaig tenir accés gràcies als familiars de Delfí Dalmau.

2 (27.02.2022)

Quan vaig fer la tesi de llicenciatura de Delfí Dalmau encara era viva la seva esposa i la seva filla Maria Eugènia que era qui em passava els documents, fins i tot una carta amb la Rodoreda, ara només hi ha el seu fill Delfí Dalmau, per cert que al maig a Voliana Edicions traurem un nou llibre d'articles de Dalmau a Voliana Edicions.

Gràcies per l'elogi, és una alegria saber que encara hi ha estudiosos que us interesseu.

Si em pots mantenir informat t'ho agrairé. Fa poc una altra persona, potser alguna professora teva? em va preguntar per aquesta correspondència amb l'autor d'Homes artificials.

*Delfí Dalmau:

1 (02.03.2022)

Benvolguda Caterina,

Em plau informar-te, pel que jo sé, d'on podries treure informació sobre Frederic Pujulà pare, pel qual t'interesses. Jo no tinc gaire res del senyor Pujulà ja que el meu pare no en va guardar sinó poca cosa de la correspondència que hi tingué. Amb tot, hi ha una senyora, Montserrat Termes Rifé, que fa uns pocs anys s'hi va interessar com ara tu i li vaig facilitar tot el que tenia. Va ser prou amable de retornar-m'ho i a més a més m'ho va guardar en un casset que guardo. Potser t'interessaria de poder-lo tenir. Com que jo no sóc pas entès en res pel que fa a aquestes coses d'informàtica no sé com fer-t'ho arribar. Tinc un fill que és informàtic i quan vingui, possiblement dintre de quinze dies, li demanaré que faci el que calgui, ell ho sap fer, per enviar-t'ho.

Per altra banda sé que el fill del senyor Pujulà, Frederic Pujolar i Mas, va recollir i ordenar tot el material que tenia del pare i el va portar a la Biblioteca de Catalunya. Potser allà hi trobaries alguna cosa que et convé conèixer. Per cert, jo he tingut amistat amb el fill del senyor Pujulà; fins fa poc m'hi escrivia en l'adreça: xxx. De totes maneres

no en sé res des de poc abans de la pandèmia. Tinc por que no li hagi passat alguna cosa o, fins i tot, que potser haurà deixat la seva casa de Premià de Mar i haurà anat a viure amb la seva filla que viu i treballa a París on hi està casada. És una persona amable i gran com jo i en aquesta edat nostra ens pot passar qualsevol cosa funesta el dia menys pensat. Per això ho temo.

Si volguessis posar-te en contacte amb la senyor Montserrat Termes, t'anoto l'adreça del seu correu electrònic:

Això és tot el que em sembla que puc fer per tu. Si necessites alguna cosa més, no dubtis a fer-m'ho saber i procuraré complaure't dintre de les meves possibilitats.

Mana i disposa,

Delfí Dalmau i Argemir

2 (13.03.2022)

Benvolguda Caterina Martí,

Com et vaig dir dies passats, el meu fill Jordi que avui he tingut a casa t'ha enviat tot el contingut dels papers que vaig lliurar a la senyora Montserrat Termes on hi figuren cartes del senyor Pujulà, poesies que enviava a la meva mare i alguna a mi i també postals que el meu pare li remetia.

És tot el que puc fer per tu, em sembla. Amb tot, si creus que hi ha alguna cosa per aclarir, estic a la teva disposició.

Ben cordialment,

Delfí

*Montse Pujulà:

1 (30.03.2022)

Hola!!!

En aquests moments el meu oncle Frederic Pujulà Mas, no està molt bé. Li costa parlar amb fluïdesa encara que el cap, el té molt clar.

Jo parlaré amb ell i li demanaré el màxim d'informació possible. i si es veu en cor li diré que parli amb tu.

Ell està encantat de parlar del meu avi. A vegades massa....je je ....

Et diré alguna cosa. El meu telèfon és xx.

De totes maneres, crec que quan vàrem fer donació de totes les cartes i escrits del meu avi a la Biblioteca Nacional de Catalunya hi havia les cartes que esmenes. M'entraré.

Estem en contacte

Salud!!!

2 (31.03.2022)

He parlat amb el meu tiet, diu que estarà encantat de parlar amb tu. Però hauràs de tenir molta paciència. S'enreda molt explicant coses.

No li ha agradat gens quan li he demanat per la tomba. Ell estava al Perú quan va morir i s'ha posat nerviós.

Jo indagaré a través de la seva filla que viu a París.

T'envio el mòbil i espero que us entengueu.

Salut!!

Annex 3. Cronologia Pujulà 1900-1914

1900

● Portaveu delegat d'Unió Catalanista a París

Lliurament d'un missatge de suport a P. Kruger

1901

● Entra a la revista Joventut

Com a dissenyador i redactor de crítica, articles, cròniques i secció esperantista

1901

● Article Joventut "Als separatistes castellans"

Pensament internacionalista i catalanista

1901

● Article Joventut "Als socialistes e individualistes"

1902

● "Titelles febles"

1902

● "Pi i Margall i el seu medi ambient"

1902

● Primers cursets d'esperanto a Barcelona

Organitzats pel militar alacantí Vicente Inglada

1903

"Creuant la plana morta"

1903

Substitueix al director de la revista Llevant

1903

Militars espanyols a Barcelona creen la "Sociedad Española para la Propagación del Esperanto"

Per V. Inglada i A. Sabadell

1904

"La Ella del Vademecum"

1904

"El geni"

Obra de teatre amb E. Tintorer

1904

Article Joventut "París baixos fondos"

1905

"Dintre la gàbia"

1905

Comença la difusió de l'esperanto

1905

Funda l'associació "Espero Kataluna"

1905

Dóna un curs d'esperanto a Palamós

Nov 28, 1905

Ressenya a "Tra la Mondo" sobre Fets del Cu-cut!

Jan 1, 1906

Exili a París

Degut a la publicació d'un article de denúncia pels Fets del Cu-cut! a la revista esperantista "Tra la Mondo" de París

1906

"El boig"

Obra de teatre amb E. Tintorer

1906

Col·laboració nacionalista i esperantista des de París

Continua la tasca des de l'exili

1906

Joventut "Esperanta Fako"

Comença una secció fixa com a "noves del moviment i curs en català"

1906

Publicació 1ª gramàtica de l'esperanto en català

1906

Assistència al II Congrés Internacional d'Esperanto a Ginebra

En representació de Catalunya en nom de diverses organitzacions

Feb 15, 1906

Article Joventut "En la Sorbona"

Primera col·laboració des de l'exili a París

Mar 22, 1906

Joventut "Des de París"

Inici de la secció fixa fins a la fi de la revista

May 1, 1906

Publica el 1r Diccionari esperanto-català

A la Biblioteca Joventut

1907

"La Rampantoj"

Monòleg

1908

Publicació de diversos contes en esperanto

1908

Dóna un curs d'esperanto a La Sorbona

1908

Dóna un curs d'esperanto a la Guàrdia Urbana de Barcelona

1908

Funda la revista "Tutmonda Espero"

May 1, 1908

Torna a Barcelona

Presentació del diccionari català-esperanto

May 2, 1908

Candidatura de Barcelona al V Congrés Internacional d'Esperanto

Des de Barcelona decideixen presentar-se com a seu

1909

Funda el grup "Kvar distrekoj"

1909

"Autumnoj ventoj"

Monòleg

1909

◀ **Co-direcció de la revista "Jen"**

Significa "Vet-aquí!", versió esperantista de la revista satírica "Papitu" fins al maig de 1910

1909

◀ **Demana suport de l'esperantisme internacional per la Setmana Tràgica**

Des de "La Revuo" de París

Aug 1, 1909

◀ **Redactor del Kongreslibro**

Per a la difusió internacional de la cultura catalana

Sep 1, 1909

◀ **Difusió de la llengua i cultura catalana**

Al V Congrés Internacional d'Esperanto a Barcelona

Sep 1, 1909

◀ **Organitzador i president del V Congrés Internacional d'Esperanto a Barcelona**

Sep 2, 1909

◀ **"Mistero de doloro"**

Traducció i representació al Romea de l'obra d'A. Gual

1911

◀ **Director de la revista "Kataluna Esperantisto"**

1912

◀ **Carrer de Sabadell dedicat a Zamenhoff**

Pel 25è aniversari de l'esperanto

Jun 1, 1914

◀ **Proposa la Confederació Ibèrica Esperantista**

Al V Congrés de la Kataluna Esperanto Federacio (KEF)

Aug 3, 1914

●◀ **Recluta a la I Guerra Mundial**

És mobilitzat a París com a ciutadà nacionalitzat francès

Annex 4. Acta de defunció

4
Nº 5

PUJULA VALLES
FRÉDÉRIC

MAIRIE de Bargemon

ARRONDISSEMENT DE Draguignan

Le Quatorze Février mil neuf cent soixante trois
à onze heures est décédé à Bargemon, Rue Général d
Gaulle, PUJULA VALLES Frédéric
domicilié à Bargemon (Var)
né à Palamas (Espagne), le Quatorze Novembre, 18
huit cent soixante dix sept Ecrivain.
fils de Victor PUJULA décédé
et de Alexandrine VALLES son épouse, décédée.
E épouse de Maria MAS-FORT

Dressé le quinze Février, mille neuf cent soixante trois
à Neuf heures, sur la déclaration de Nancy GU
épouse LOUIS, âgée de soixante trois ans, sans pro
fession, domiciliée à Bargemon, non parent du défunt,
qui, lecture faite, et invité à lire l'acte, a signé avec Nous, DE PUI
André, officier de l'Etat civil, Maire de la Comm
de Bargemon (Var).

[Signature] *[Signature]*

Annex 5. Articles publicats a la revista *Joventut*

Pujulà, F. a *Joventut: periòdich catalanista, art, ciència, literatura*. Barcelona: s.n., 1900-1906 (Fidel Giró, impr.):

- "Sobre l'egoisme i altres coses I". I, 34 (4 oct. 1900), p. 533-534.
- "Sobre l'egoisme i altres coses II". I, 36 (18 oct. 1900), p. 561-562.
- "Sobre l'egoisme i altres coses III". I, 38 (1 nov. 1900), p. 593-595.
- "Sobre l'egoisme i altres coses IV". I, 40 (15 nov. 1900), p. 626-628.
- "La idea del tacte". I, 43 (6 des. 1900), p. 676-677.
- "Recort.- La caseta blanca". II, 47 (3 gen 1901), p. 35-36.
- "Quelcom sobre'ls sentits", II, 50 (24 gen. 1901), p. 73-75.
- "Quelcom sobre'ls sentits II", II, 51 (31 gen. 1901), p. 91-93.
- "Quelcom sobre'ls sentits III", II, 52 (7 feb. 1901), p. 108-110.
- "Recorts.- Camí de La Fosca. Els pescadors de l'Escala, II, 54 (21 feb. 1901), p. 41-143.
- "Recort de la vinguda d'en Krüger". II, 59 (28 març 1901), p. 217-218.
- "L'Aptitut". II, 61 (11 abr. 1901), p. 255-257.
- "Viuréu per forsa". II, 62 (18 abr. 1901), p. 265-267.
- "Roda'l món...". II, 65 (7 maig 1901), p. 314-315.
- "Als separatistas castellans". II, 67 (23 maig 1901), p. 345-347.
- "Bibliografia: [resenya de l'obra: Evolución universal de la ciencia, por José Fola Igúrbide]. II, 70 (13 juny), p. 407-409.
- "Llibres rebuts". II, 71 (20 juny), p. 425.
- "Llegint a Maeterlinck: La vie des abeilles". II, 73 (4 jul. 1901), p. 445-448.
- "Als socialistas é individualistas". II, 76 (25 jul. 1901), p. 500-501.
- "Meditacions". I, 77 (1 ago. 1901), p. 509-511.
- "L'endemà dels segles". I, 78 (8 ago. 1901), p. 537 [poesia].
- "La Roca Tarpeya". II, 79 (15 ago. 1901), p. 548-549.
- "Pobres d'esperit". II, 80 (22 ago. 1901), p. 569.
- "Trets de fona". II, 81 (29 ago. 1901), p. 600-601.
- "Consideracions". II, 83 (12 set. 1901), p. 606.
- "No necessitem la historia". II, 84 (19 set. 1901), p. 628-629.
- "Trets de fona II". II, 87 (10 oct. 1901), p. 671.
- "Trets de fona III". II, 88 (17 oct. 1901), p. 687.
- "Trets de fona IV". II, 92 (14 nov. 1901), p. 752.
- "Trets de fona V". II, 95 (5 des. 1901), p. 805.
- "A trench d'aygua". II, 90 (31 oct. 1901), p. 717-718.

- “Desde las rocas”. II, 93 (21 nov. 1901), p. 767-768.
- “En voila su panache”. II, 94 (28 nov. 1901), p. 781-782.
- “Crònica d’art”. II, 96 (12 des. 1901), p. 819-820.
- “Sobre pintura”. II; 98 (26 des. 1901), p. 849-851.
- “El capitá George Red”. III, 99 (2 gen. 1902), p. 8-11.
- “Per la dona catalana”. III, 100 (9 gen. 1902), p. 33.
- “Francisco Pi y Margall”. III, 101 (16 gen. 1902), p. 48-50.
- “Francisco Pi y Margall II”. III, 102 (23 gen. 1902), p. 65-68.
- “Francisco Pi y Margall III”. III, 103 (30 gen. 1902), p. 80-81.
- “Francisco Pi y Margall IV, III, 104 (6 feb. 1902), p. 93-95.
- “Francisco Pi y Margall V”. III, 105 (13 feb. 1902), p. 112-114.
- “Francisco Pi y Margall VI”. III, 106 (20 feb. 1902), p. 125-128.
- “Francisco Pi y Margall VII”. III, 107 (27 feb. 1902), p. 144-147.
- “Altruisme”. III, 108 (6 març 1902), p. 163-165.
- “La sanció de la naturalesa”. III, 112 (3 abr. 1902), p. 222-224.
- “Consel·ls á un esperit jove, que vol deixar la vall per la ciutat”. III, 114 (17 abr. 1902), p. 258-259.
- “Consel·ls á un esperit jove, que vol deixar la vall per la ciutat II”. III, 115 (24 abr. 1902), p. 274-276.
- “Consel·ls á un esperit jove, que vol deixar la vall per la ciutat III”. III, 116 (1 maig 1902), p. 287-289.
- “El dubte”. III, 124 (26 juny 1902), p. 419-420.
- “Nostre-jo y l’altre-jo”. III, 125 (3 jul. 1902), p. 435-437.
- “Patria”. III, 126 (10 jul. 1902), p. 441-443.
- “Trets de fona VI”. III, 127 (17 jul. 1902), p. 46
- “Trets de fona VI”. III, 127 (17 jul. 1902), p. 462.
- “L’obra: I, No pot néixer de la societat”. III, 129 (31 jul. 1902), p. 495-497.
- “L’obra: II, Pot néixer del individu”. III, 130 (7 ago. 1902), p. 513-514.
- “Parlém”. III, 131 (14 ago. 1902), p. 521-523.
- “Trets de fona VII”. III, 132 (21 ago. 1902), p. 539-540.
- “Enrahoném”. III, 133 (28 ago. 1902), p. 553-555.
- “Inconscients”. III, 134 (4 set. 1902), p. 577-578.
- “Trets de fona VIII”. III, 136 (18 set. 1902), p. 613.
- “Impresions”. III, 139 (9 oct. 1902), p. 656-657.
- “Trets de fona IX”. III, 141 (23 oct. 1902), p. 688.
- “Del foch de La Bisbal. III, 142 (30 oct. 1902), p. 703.
- “Cabás de pobre”. III, 144 (13 nov. 1902), p. 733.
- “Trets de fona X”. III, 146 (27 nov. 1902), p. 774.
- “Meditacions”. III, 147 (4 des. 1902), p. 778.

- "Gent del centre". III, 148 (11 des. 1902), p. 793-794.
- "El poeta: discurs presencial dels Jochs Florals del Centre Catalanista Gracienc". III, 150 (25 des. 1902), p. 831-834.
- "Cabàs de pobre". IV, 153 (15 gen. 1903), p. 43-44.
- "Plática". IV, 154 (22 gen 1903), p. 59-60.
- "El metje nou En Telm Palau". IV, 158 (9 feb. 1903), p. 126-132.
- "Juega y pierde: auca del niño malo". IV, 160 (5 març 1903), p. 156-157.
- "Del Ateneu: la Secció de Ciencias Morals y Políticas". IV, 163 (26 març 1902), p. 201-203.
- "Trets de fona XI". IV, 164 (2 abr. 1903), p. 225-226.
- "Nicolás y el pacificador". IV, 167 (23 abr. 1903), p. 281.
- "Ajuntament pera nostra convalescencia". IV, 168 (30 abr. 1903), p. 296-300.
- "Trets de fona XII-XIV". IV, 171 (21 maig 1903), p. 338-340.
- "Cabàs de pobre". IV, 172 (28 maig), p. 358-359.
- "Tret de fona XV". 173 (4 juny 1903), p. 374-375.
- "No sabrém nay de res!". IV, 174 (11 juny 1903), p. 385-386.
- "Notas bibliográficas". IV, 177 (2 jul. 1903), p. 442-444.
- "Cabàs de pobre". IV, 177 (2 jul. 1903), p. 445-
- "Parracayres". IV, 180 (23 jul. 1903), p. 488-489.
- "Cabàs de pobre". IV, 181 (30 jul. 1903), p. 508-509.
- "Cabàs de pobre". IV, 185 (27 ago. 1903), p. 564-566.
- "Exercicis a la barra". IV, 186 (3 set. 1903), p. 577-578.
- "En Tió". IV, 190 (1 oct. 1903), p. 646-648.
- "En Tió III". IV, 191 (8 oct. 1903), p. 666-669.
- "Pintura: exposició P. Isern y Alié". IV, 191 (8 oct. 1903), p. 669.
- "Lliga Burgesa contra la putrefaccio aristo-ácrata". IV, 192 (15 oct. 1903), p. 684-685.
- "En Tió IV". IV, 193 (22 oct. 1903), p. 700-702.
- "En Tió V". IV, 194 (29 oct. 1903), p. 718.
- "En Tió VI". IV, 195 (5 nov. 1903), p. 725-726.
- "En Tió VII". IV, 196 (12 nov. 1903), p. 747.
- "Pintura: exposició Nonell". IV, 196 (12 nov. 1903), p. 746.
- "Lluyta". IV, 197 (19 nov. 1903), p. 753-755.
- "Pintura: al Ateneu Marían Pidelaserra y Brias". IV, 199 (3 des. 1903), p. 791-792.
- "Pintura: exposició de la Sociedad Artística y Literaria". IV, 201 (17 des. 1903), p. 824.
- "El Codich de la no-lley o El radical Doctor Pastetas". V, 207 (28 gen 1904), p. 65-67.
- "Carta". V, 210 (18 feb. 1904), p. 1111-12.
- "Notas bibliográficas" [ressenya de: En armonía con el infinito per Rodolfo W. Trine]. V, 211 (25 feb. 1904), p. 131.

- "A proposit de Dugas fes". V, 212 (3 març 1904), P. 144-146.
- "Llegenda oriental". V, 214 (17 març 1904), p. 174.
- "Farsa y miseria". V, 216 (31 març), p. 202-203.
- "Tret de fona". V, 219 (21 abr. 1904), p. 252.
- "El nombre d'estúpits es a Espanya Gran". V, 225 (2 juny 1904), p. 348-350.
- "Els emigrants (?)". V, 230 (7 jul. 1904), p. 425-427.
- "Premsa espanyola". V, 232 (21 jul. 1904), p. 460-462.
- "Al gueto Roca y Roca (I)". V, 234 (4 ago. 1904), p. 503-504.
- "Notas bibliográficas" [ressenya de: Carnets d'une Demoiselle de SaintDenis publicats per L. Xavier de Ricard]. V, 235 (11 ago. 1904), p. 518.
- "París: negres y rojos". V, 236 (18 ago. 1904), p. 527-529.
- "París: baixos fondos". V, 237 (25 ago. 1904), p. 562-563.
- "Declaracions principescas". V, 241 (22 set. 1904), p. 621-623.
- "Els caps d'ase". V, 249 (22 set. 1904), p. 646-647.
- "Festas y gana". V, 243 (6 oct. 1904), p. 656-657.
- "Plantas de test". V, 244 (13 oct. 1904), p. 673.
- "Cabás de pobre". V, 247 (3 nov. 1904), p. 726-728.
- "Cabás de pobre: Proto-arquitectura. 1ª manifestació". V, 249 (17 nov. 1904), p. 759-760.
- "Notas bibliográficas" [ressenya de: El verdadero sistema del universo . Conferencia dada en el Ateneo de Madrid, 16 de diciembre de 1902]. V, 250 (24 nov. 1904), p. 772-774.
- "Cabás de pobre: Siguèm lògichs". V, 252 (8 des. 1904), p. 803-804.
- "El barat de la bellesa". V, 253 (15 des. 1904), p. 820-822.
- "Sr. D: Francisco Pi y Suñer". V, 254 (22 des. 1904), p. 834.
- "Cabás de pobre: Sols els irracionals tenen interiorment lo que se'n diu un caràcter sencer". V, 254 (22 des. 1904), p. 833-834.
- "Cansats d'esperar". VI, 258 (19 gen. 1905), p. 41-42.
- "Pintura i dibuix: a Ca'n Parés: E.M. Padilla; Lluís Bagaría". VI, 260 (2 feb. 1905), p. 77-78.
- "Aproposits". VI, 263 (23 feb. 1905), p. 125-127.
- "Notes bibliographiques" [ressenya de: Un débat nouveau por laRépublique et la descentralisation]. VI, 264 (2 març 1905), p. 146-147.
- "Cabás de pobre: un òs". VI, 165 (9 març 1905), p. 157-158.
- "Canillera". VI, 275 (18 maig 1905), p. 325-326.
- "O tots catalans o visca Madrid". VI, 279 (15 juny 1905), p. 383-384.
- "Esperanto: alguns assaigs anteriors a aquesta llengua". VI, 280 (22 juny 1905), p. 401-402.
- "Esperanto: alguns assaigs anteriors a aquesta llengua: continuació". VI, 281 (29 juny 1905), p. 411-413.
- "Esperanto: "La langue bleue"". VI, 282 (6 jul. 1905), p. 430-433.
- "Notes bibliographiques" [ressenya de: El futurisme per Gabriel Alomar]. VI, 282 (6 jul. 1905), p. 434-435.
- "Esperanto". VI, 284 (20 jul. 1905), p. 459-461.

- "Esperanto III". VI, 285 (27 jul. 1905), p. 475-476.
- "Esperanto V". VI, 286 (3 ago. 1905), p. 495-498.
- "Esperanto VI". VI, 287 (10 ago. 1905), p. 514-516.
- "La força republicana". VI, 289 (24 ago. 1905), p. 539-540.
- "El cor de la lletja". VI, 291 (7 set. 1905), p. 571.
- "Mussiú Pedalier". VI, 292 (14 set. 1905), p. 592-594.
- "En Maynhaus". VI, 293 (21 set. 1905), p. 603-604.
- "Tret de fona: diàleg". VI, 296 (12 oct. 1905), p. 659.
- "Lo millor de cada casa". VI, 300 (9 nov. 1905), p. 713-714.
- "Aném a pams!". VI, 301 (16 nov. 1905), p. 735-736.
- "Nostra impressió". VI, 302 (23 nov. 1905), p. 745-746.
- "Xugai: drama en un acte". VI, 303 (30 nov. 1905), p. 771-774.
- "Xugai: continuació". VI, 304 (7 des. 1905), p. 787-790.
- "Xugai: acabament". VI, 305 (14 des. 1905), p. 795-797.
- "A n'en Rafel Valles y Roderich". VI, 306 (21 des. 1905), p. 818-820.
- "Nostra impressió". VI, 302 (23 nov. 1905), p. 745-746.
- "Núvols en creu" / Teatres. VI, 302 (23 nov. 1905), p. 756.
- "Gramàtica fonamental de la llengua esperanto originald el doctor Zámehof y traduhida al català per Joventut". VII, 309 (11 gen. 1906), p. 28-30.
- "Gramàtica fonamental de la llengua esperanto originald el doctor Zámehof y traduhida al català per Joventut". VII, 310 (18 gen. 1906), p. 44-46.
- "Gramatica de la llengua esperanto per F. Pujulá y Vallès". VII, 313 (8 feb. 1906), p. 92-93.
- "En la Sorbona de París". VII, 314 (15 feb. 1906), p. 100.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 314 (15 feb. 1906), p. 109-110.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 315 (22 feb. 1906), p. 124-125.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 316 (1 març 1906), p. 140-141.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació. Paria de la oració (I)". VII, 317 (8 març 1906), p. 156.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 318 (15 març 1906), p. 171.
- "Desde Paris". VII, 319 (22 març 1906), p. 178-179.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 319 (22 març 1906), p. 188-189.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 320 (29 març 1906), p. 205.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 321 (5 abr. 1906), p. 220.
- "Desde Paris: courrieres". VII, 322 (12 abr. 1906), p. 225-226.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 322 (12 abr. 1906), p. 235-236.
- "Desde París". VII; 323 (19 abr. 1906), p. 242-244.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació IV". VII, 323 (19 abr. 1906), p. 251-252.
- "Desde Paris: el Grilló". VII, 324 (26 abr. 1906), p. 259-261.

- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 324 (26 abr. 1906), p. 268-269.
- "Desde Paris". VII, 325 (3 maig 1906), p. 276-278.
- "Desde Paris". VII, 326 (10 maig 1906), p. 293-294.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 326 (10 maig 1906), p. 299-300.
- "Desde Paris". VII, 327 (17 maig 1906), p. 311-313.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació V". VII, 327 (17 maig 1906), p. 316-317.
- "Desde Paris: ¿pera qué?". VII, 328 (24 maig 1906), p. 326-327.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 328 (24 maig 1906), p. 332-333.
- "Des de Paris: lo que's contara". VII, 329 (31 maig 1906), p. 341-342.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 330 (7 juny 1906), p. 364-365.
- "Desde Paris: els centres catalans". VII, 331 (14 juny 1906), p. 373-374.
- "Desde Paris: cronica". VII, 332 (21 juny 1906), p. 389-390.
- "Desde Paris: impressions". VII, 333 (28 juny 1906), p. 403-404.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 333 (28 juny 1906), p. 406-407.
- "Desde Paris: on ferme!". VII, 334 (5 jul. 1906), p. 425-426.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 334 (5 jul. 1906), p. 428-429.
- "Desde Paris: feminisme". VII, 335 (12 jul. 1906), p. 434-436.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 335 (12 jul. 1906), p. 444-445.
- "Desde Paris". VII, 336 (19 jul. 1906), p. 454-455.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 336 (19 jul. 1906), p. 460.
- "Desde Paris". VII, 337 (26 jul. 1906), p. 467-469.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 339 (9 ago. 1906), p. 508-509.
- "Cròniques de Paris: a través del diàleg". VII, 340 (16 ago. 1906), p. 514-516.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 340 (16 ago. 1906), p. 523-524.
- "Cròniques de Paris: a través dels diàlegs". VII, 341 (23 ago. 1906), p. 530-533.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 341 (23 ago. 1906), p. 540-542.
- "Cròniques de Paris: a través del diàleg". VII, 342 (30 ago. 1906), p. 547-551.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 342 (30 ago. 1906), p. 557-558.
- "El congrés d'esperanto". VII, 343 (6 set. 1906), p. 563-564.
- "El según congrés d'esperanto desde París". VII, 344 (13 set. 1906), p. 579-581.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 344 (13 set. 1906), p. 588-590.
- "El congrés d'esperanto: de París a Ginebra". VII, 345 (20 set. 1906), p. 599-601.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 345 (20 set. 1906), p. 604-605.
- "El congrés d'esperanto: a Ginebra, les sessions". VII, 346 (27 set. 1906), p. 612-616.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 346 (27 set. 1906), p. 619-622.
- "Gramatica de la llengua esperanto: continuació". VII, 347 (4 oct. 1906), p. 636-638.

- “Dardant pel boulevard (I)”. VII, 348 (11 oct. 1906), p. 644-646.
- “Gramatica de la lengua esperanto: continuació”. VII, 348 (11 oct. 1906), p. 652-653.
- “Gramatica de la lengua esperanto: continuació”. VII, 349 (18 oct. 1906), p. 668-669.
- “Gramatica de la lengua esperanto: continuació”. VII, 350 (25 oct. 1906), p. 683-685.
- “On rentre!”. VII, 351 (1 nov. 1906), p. 696-698.
- “Gramatica de la lengua esperanto: continuació”. VII, 351 (1 nov. 1906), p. 700-701.
- “Gramatica de la lengua esperanto: continuació”. VII, 352 (8 nov. 1906), p. 716-717.
- “Gramatica de la lengua esperanto: continuació”. VII, 353 (15 nov. 1906), p. 731-732.
- “Crónica de París: crisis”. VII, 356 (6 des. 1906), p. 769-770.- “El derrer”. VII, 359 (31 des. 1906), p. 844-845.